

Sveučilište u Zagrebu

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI

KATEDRA ZA POLJSKI JEZIK I KNJIŽEVNOST

DIPLOMSKI STUDIJ POLJSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI

LINGVISTIČKI SMJER

Marin Saganić

**PRIJEVOD I LINGVOSTILISTIČKA ANALIZA STASIUKOVA
*DOJCZLANDA***

Diplomski rad

Mentorica: prof. dr. sc. Ivana Vidović Bolt

Zagreb, lipanj 2019.

ZAHVALA:

Zahvaljujem svojoj mentorici, prof. dr. sc. Ivani Vidović Bolt na nesebičnoj pomoći, motivaciji, strpljenju i vodstvu prilikom izrade ovog diplomskog rada. Također zahvaljujem svojoj zaručnici Klari i cijeloj svojoj obitelji za svesrdnu podršku, strpljenje i ljubav.

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Prijevod	2
3. Izvorni tekst.....	18
4. Lingvostilistička analiza.....	34
5. Translatološka analiza	44
5.1. Kontekst.....	48
5.2. Transpozicija	49
5.3. Interpretacija	50
5.4. Preinaka i prilagodba ciljnom jeziku	51
5.5. Parafraza	51
5.6. Ostale prijevodne strategije i rješenja.....	52
5.7. Prevođenje frazema	53
6. Zaključak	57
7. Literatura	59

1. Uvod

Ovaj rad temeljit će se na putopisu Andrzeja Stasiuka pod naslovom „Dojczland”. U drugom poglavlju rada posvetio sam se prijevodu jednog dijela iz putopisa. U trećem poglavlju priložen je dio putopisa koji će poslužiti kao izvorni odnosno polazni tekst. Četvrto poglavlje nosi naslov *Lingvostilistička analiza*. U tom ću se poglavlju, prije svega, pozabaviti analizom Stasiukova jezika i stila izražena u njegovu putopisu. U prvom dijelu analize usredotočit ću se na sâm jezik, odnosno na specifičan jezični registar Andrzeja Stasiuka. U tom dijelu naglasak je stavljen na specifičan putopišćev razgovorni stil koji u prvom redu „vrvi” kolokvijalizmima i žargonizmima, ali sadrži i ostale „-izme” poput dijalektizama, regionalizama, germanizama i anglizama. Stasiuku nisu strani ni pejorativi ili pogrđnice, a može se naići i na pokoji vulgarizam. U drugom dijelu lingvostilističke analize objasniti ću Stasiukove specifične stilističke značajke potkrijepljene primjerima iz putopisa. U petom poglavlju, naslovljenom kao *Translatološka analiza*, poseban naglasak stavljen je na prijevod geografskih pojmova na temelju putopisa, na različite prijevodne strategije i postupke koje sam primijenio u ovom prijevodu i na poteškoće na koje sam naišao prilikom prijevoda. Pri prevođenju geografskih pojmova treba slijediti predloške i službene nazive koje određuje onomastika dotičnog jezika. Tu nema neke prevelike mudrosti niti prostora za vlastitu maštu ili kreativnost, međutim, uspoređujući nazive rijeka, gradova i ostalih toponima na različitim jezicima, možemo proniknuti u podrijetlo i nastanak tih riječi. U drugom dijelu translatološke analize objašnjene su različite prijevodne strategije i postupci na primjerima iz mog prijevoda. Prilikom određivanja i analize prijevodnih strategija i postupaka koristio sam se knjigom Nataše Pavlović – *Uvod u teorije prevođenja* – koja pruža širok spektar različitih prijevodnih strategija i modela prema poznatim lingvistima i translatolozima poput Jean-Paula Vinaya i Jeana Darbelneta, Andrewa Chestermana, Johna Catforda i ostalih.

2. Prijevod

Dojčland

Na željezničkom kolodvoru u Stuttgartu jedan mi je starac dao list iz kalendara: „Petak, peti kolovoza dvije tisuće pete godine”. Na listu je bio citat iz Prve knjige o Samuelu: „A ti stani sada da ti objavim riječ Božju”. Zatim je otišao. Vidio sam ga kako odlazi u unutrašnjost kolodvorske čekaonice i pokušava na isti način darivati sljedeće prolaznike. Visok, mršav, sijed i usporen među užurbanim mnoštvom. Neki su i uzimali, ali većina ga je izbjegavala, kao što se izbjegava sve one djelatije letaka o jeftinoj pizzi i rasprodaji.

To mi je bio peti dan na putu i nisam se mogao zaustavljati. Morao sam ići u Tübingen. Željeznički kolodvor u Stuttgartu podsjećao me na bukureštansku Garu de Nord. Jedino što je nedostajalo bili su zaštitari koji su rastjerivali beskućnike i klince koji su snifali ljepilo. Sve ostalo bilo je vrlo slično. Tako mi se činilo.

To mi je bio peti dan na putu i morao sam tražiti sličnosti kako bih zadržao ravnotežu. U Stuttgartu sam se morao prisjetiti Bukurešta da bih bolje zapamtio Njemačku. U svakom slučaju, izlaz na perone bio je vrlo sličan. Jednom sam prilikom na Gari de Nord kupio crnu maramu s uzorkom više desetaka sićušnih bijelih kostura. Kosturi su spolno općili u svim mogućim pozama. Putovao sam na deltu Dunava i zaboravio sam kapu pa sam morao kupiti maramu. Međutim, sada sam čekao vlak za Tübingen. Starac iz kolodvorske vreve izgledao je kao prorok koji više u pustinji. Ispružio bi ruku s listom iz kalendara, pričekao trenutak da vidi reakciju, a zatim bi je povukao i nastavio dalje.

Vlak je bio nalik prigradskom, pretrpan. Putovali su sve sami mladi. Bio sam najstariji. Zatim se ukrcao tip u kožnatoj jakni. Pod pazuhom je držao nove registarske tablice. Izvadio je mobitel i počeo govoriti srpski ili možda hrvatski, u svakom slučaju nešto s tih prostora. Ispružio je noge daleko preda se i pričao, pričao i pričao. Pokušavao sam se usredotočiti na krajolik, ali mi je Srbin ili možda Hrvat odvlačio pozornost. Blebetao je kao da je kod sebe, kao da vrijeme ni ne postoji, kao da sjedi negdje u hladu, pijucka, puši i pametuje o politici, svijetu oko sebe i automobilske industriji. S druge strane prozora bio je bavarski studeni, a ja sam osjećao balkansko ljeto. Nekakav Beograd,

Tivat, u svakom slučaju ti prostori sa svojom brbljavošću, lijenošću i drskošću. Na nogama je imao razgažene cipele i čarape od umjetnog materijala. Naposljetku je utihnuo jer je upravo bila postaja na kojoj je silazio.

Kroz Njemačku sam nosio sve što sam ranije vidio. Morao sam sa sobom ponijeti sve te stvari da bih se uspio snaći u trideset osam njemačkih gradova. Trebaš ranije posjetiti Tulceu da bi se mogao nositi s pogledom na Frankfurt na Majni, kad vlak stiže sa sjevera i kad se kroz pet do šest sekundi s mosta može vidjeti čitava mreža kolosijeka, neboderi i elektrane, i to je golemo, prijeteće i lijepo poput babilonske alegorije. Moraš imati utisnutu u srce sliku rumunjske stepe da bi iz toga izvukao živu glavu.

Međutim, sada sam se zaputio u Tübingen kako bih s hotelskih prozora promatrao Neckar. Dao bih ruku u vatru da su se na zelenim valovima ljuljuškali labudovi. S druge strane rijeke grad se uspinjao na brda. Vile, malene palače, divote, same poslastice, kao da je vrijeme stalo prije sto godina. Kasna blaga jesen pozlaćuje taj krajolik, prekriva ga modrom maglom, uzima ga u ruke i nježno lišava stvarnosti poput kakvog ukrasnog predmeta. Pio sam crno vino iz butelje sa zapiljenim pogledom uzvodno od rijeke iznad Eberhardsbrücke. U podnožju Hölderlinova tornja bilo je usidreno nekoliko crnih lađa. Ta me boja podsjećala na čamce iz Sfântu Gheorghea. I na lađe iz Gródeka na Bugu. I jedni i drugi vonjali su po katranu, ribama i mulju. Te potonje korištene su za ulov bezupki kojima se kasnije hranilo svinje. Na obali je ležala hrpa zelenkastih ovalnih ljuštura. Bilo je to sedamdesetih godina. Neke lađe bile su usidrene u priobalnom gustišu, bile su ispunjene vodom. Njihovi su vlasnici ili umrli ili ostarjeli.

Stuttgart, opet Stuttgart, opet željeznički kolodvor nekoliko mjeseci kasnije, ali ostaje dojam da je riječ o Gari de Nord, iako ovaj put putujem potpuno trijezan i ne kupujem bocu crnog vina u trgovini na kolodvoru za deset eura niti u ruksaku prevozim Jim Beam. Beam je laganiji, praktičniji i zapravo ima okus po malo jačem vinu, ali prebrzo pomuti razum. Tako da sam ovoga puta posve trijezan. Nema starca koji dijeli listove iz kalendara. Subota je i kreće turizam. Nijemci vole svoju zemlju i posjećuju je vikendom. Kolodvor se sastoji od tornja s deset katova izrađenog od klesanog kamena. Na nj se može uspeti dizalom i odande se diviti gradu. Oni to rade. U dizalu je gužva. Crveni krovovi, zelenilo, Neckar nekamo teče, no ne može ga se vidjeti s tornja. Usredotočeno jedni drugima pokazuju i nabrajaju: planetarij, park, stari grad, dvorac, Stiftskirche... Na tornju, visoko, postavili su veliku, srebrnu Mercedesovu zvijezdu. Zapravo, cijeli grad pripada Merđi. Ako ne doslovno, onda barem prema mentalitetu. Ovdje to započinje. Deset, petnaest godina kasnije završava na grobljima automobila u

Albaniji, Turskoj ili Crnoj Gori. Mercedesi voze do kraja i žive najduže od svih automobila. Većina ih umire daleko od svoje domovine: na Krimu, u Anatoliji, u Africi. Bila je to dobra ideja: izgraditi nešto što je još uvijek korisno kad je zapravo već neupotrebljivo. Takva će biti budućnost. Netko će odvoziti naše smeće i još će se tome radovati. Šećem po praznom peronu i umah se pojavljuje gospođica u željezničarskoj uniformi da mi objasni da vlak danas polazi s nekog drugog perona i da se ispričavaju. Tješim je govoreći da zaista čekam S-Bahn, čiji se peroni nalaze nekoliko katova pod zemljom, tako da bih radije htio ovdje pričekati, na vanjskoj površini kolodvora, gdje me sve podsjeća na Garu de Nord. Da opstanem, katkad pijem, a ponekad uspoređujem. Mnogih se stvari ne sjećam i moram ih iznova izmisliti. Nedavno sam čak kupio njemačkog Pascala¹. Vraćam se i čitam gdje sam bio. Ili ranije čitam gdje ću biti da ne gubim vrijeme na upamćivanje, razgledavanje i tako dalje. Uvijek sam više volio čitati o znamenitostima, nego li ih razgledavati. U razgledavanju postoji određena primoranost divljenja, zainteresiranosti, neko licemjerje. Ponekad mi netko nešto ponosno pokazuje, a ja se osjećam poput prevaranta jer kimam glavom, ali me uopće ne zanima kakav toranj, vrata, dvorac i ostatak tih čuda. Volim stijenu Lorelei, doista volim to mjesto. U dva sam navrata tuda preplovio brodom, deset puta prolazio vlakom i još uvijek ostavlja dojam na mene. U Njemačkoj mi se sviđa pedesetak mjesta, ali nijednog od njih, osim Lorelei, nema u mom Pascalu. Nema, primjerice, okolice kolodvora u Frankfurtu na Majni u nedjeljno jutro s krvavim komadićima toaletnog papira na pločniku i s tipovima u osam ujutro u gostionicama s pogledom uprtim u televizor koji visi sa stropa. Tako je bilo u albanskoj Sarandi i tako je ovdje. Sjede i puše u gomili, u svojim plemenima, sjede i čekaju. Na ulicama stoje blijedi i mamurni probisvijeti s frizurama iz sedamdesetih godina: sprijeda kratko, a straga fudbalerka koja seže do ramena. Nigdje se to više ne može vidjeti osim uz frankfurtski kolodvor. Stoje i čekaju.

Blijedi i plavokosi. Oni s Balkana, s Levanta, crni su i nose obične frizure. Volim te prostore. Od Lindenstraße, gdje ponekad spavam u Suhrkampovom apartmanu za goste, pa sve do kolodvora ima nekih deset minuta. Od elegantne, mirne četvrti do samog središta emigrantskog babilona. Veliki, debeli Rusi stoje s tim svojim zlatnim lancima i cipelama u špic od pola metra. Salo i žestica. Stoje, gledaju i zamišljaju da je sve to njihovo. Mogli bi isto tako imati i krznene šubare na glavama i svilene kapute do poda. Ništa se nije promijenilo. Jutro je sneno i tromo. Bordeli spavaju, porno-kina spavaju.

---

¹ Izdavač turističkih vodiča iz Bielsko-Białe (nap. prev.).

Ustali su samo oni koje su mamurluk i narkomanska glad istjerali iz kreveta u potrazi za spasom. I još oni tipovi iz gostionica koji ustaju u zoru i koji se smjesta moraju naći jer ne mogu živjeti jedni bez drugih. Ispred samog kolodvora dvojica murjaka legitimiraju na ćelavo ošišanog lika u kožnatoj jakni. Tip je velik, robustan i ima slavenske crte lica. Gleda iznad glava drotova, gleda nekamo u njemačku pustoš. Njegov izraz lica pokazuje potpunu ravnodušnost. Ali toga svega nema ni u jednom Pascalu ni u *Lonely Planetu*². Nema pedeset i pet njemačkih kolodvora na kojima sam se ukrcao, čekao i presjedao. Sve je počelo u ožujku prije sedam ili osam godina u Leipzigu. Iskrcao sam se iz vlaka prije ponoći i nitko me nije čekao iako je trebao. Netko iz Poljske. Stigao sam iz Krakova s dvadeset maraka i bez ikakve adrese, ikakvog broja telefona. Unatoč kasnim satima na željezničkom su kolodvoru u pogonu bili veliki strojevi, u tijeku je bila nadogradnja ili renovacija, rovokopači, buldožeri, zabijači stupova, tako nešto. Nitko me nije čekao i stoga se zasigurno pojavila moja njemačka usamljenost. Šetao sam do zore. Promatrao Leipzig. Vratio sam se na kolodvor i opet promatrao. Bio sam umoran i na trenutke mi se činilo da čitav grad s crnim nebom stane pod kolodvorsku kupolu. Osim mene uokolo su se motali jedino drotovi i skinsi. I jedni i drugi jednakim sporim patrolnim korakom. Htio sam biti nevidljiv. Izišao sam. Promatrao crkvu svetog Tome. Razmišljao o Johannu Sebastianu Bachu. Srećom, sa sobom sam imao zalihi cigareta. Promatrao sam gradsku vijećnicu. Ulice su bile puste. Slušao sam odjek vlastitih koraka. Bilo je hladno. Njemačka je spavala. Trebao sam osjećati bijes, no osjećao sam jedino začuđenost. Eto, bio sam u Njemačkoj. Sve je utonulo u tišinu i tamu. Postojali su samo drotovi i skinsi. Prisjetio sam se rata i bombardiranja, napuštenih gradova. Na kolodvoru je sve bilo zatvoreno. Nigdje nikakve hrane, nikakve kave, samo ta tutnjava strojeva, rasvjeta i tipovi u radnim odjelima, ali u ponoć su i oni nestali. Da, Njemačka je bila hladna u svojoj nutrini. Hodao sam u krug. U dubini noći nazirala su se istočnonjemačka betonska stambena naselja. Osam sati nisam rekao ni riječi. Mrmljao sam si u bradu. U sedam sati otvorili su bife. Kupio sam kavu i kolač. Bilo mi je svejedno i mogao sam se već vratiti kući. Vidio sam Njemačku i savjest mi je bila mirna. Ispunio sam svoju dužnost. Svatko bi trebao vidjeti Njemačku barem iz daljine i iz tmine.

Htio sam se vratiti. Ukrcati se bez karte i ne dati se izbaciti. Oko podneva je nešto polazilo za Poljsku. Ostalo mi je još nekoliko maraka, mogao sam popiti kavu i pojesti

---

² Izdavač turističkih vodiča iz Melbournea (nap. prev.).

još jedan kolač. Međutim, negdje oko osam sati stigao je vlak iz Poljske. Iz njega su izišla deseterica pisaca te su po njih došli oni koji nisu došli po mene. Znači, oni iz Poljskog instituta u Leipzigu. Neki se kreten zabunio i poslao mi pogriješne karte. Pošao sam s njima da se ugrijem i najedem. Bio je to sajam knjiga. Devedeset šeste ili sedme, a možda čak i osme. Još uvijek se održavao na starom mjestu, negdje u blizini gradskog trga.

Htio sam malo odspavati, ali oni koji su stigli, pisci, htjeli su piti votku. Bio sam najmlađi i nisam imao petlje odbiti. Ne volim piti votku ujutro s drugim ljudima, osobito s piscima. Ujutro volim piti sam. Potpuno sam.

Hotel se nalazio u nekoj pripizdini. Vozili su nas. Međutim, nisam baš mnogo zapamtio. Jedino možda malo sâm kraj tog puta. Veliki tulum u labirintu vinskih podruma negdje u blizini gradskog trga. Pod zemljom je sviralo nekoliko orkestara. Nikad u svom životu nisam vidio toliku količinu hrane. Ležala je posvuda. Na stolovima, na podu, na stolicama, u zahodu, na hodnicima, po stubama. Trebalo je paziti da se ne posklizne. Izgubio sam se i lutao sam u krug. Više mi se nije dalo jesti. Mogao sam samo hodati uokolo i piti. Također mi se nije dalo ni sjediti s piscima. Promatrao sam tamni podrumski karneval. Istočna Njemačka reagirala je na prošlost. Tako sam si ponavljao jer sam po prvi puta u životu vidio toliko klope. Imalo je to neke veze s paklom. Išlo se tim podrumima i sa strane su se otvarale neke niše, bočne lađe, podrumске kapelice s hrastovim stolovima i svodovima od crvene opeke. U jednoj od njih, za dugačkim, napuštenim stolom, ugledao sam Henryka Grynberga. Nešto je jeo. Nešto je vilicom primicao ustima. Polako i zamišljeno. Sjedio je na kraju stola uza sam zid. Stol je bio dugačak oko četiri metra. Uokolo je ležala hrana. Bio je potpuno sam. Uokolo se rojila lajpciška Istočna Njemačka, a on je polako nešto vilicom primicao svojim ustima i u dubini te ciglene niše svjetlucale su njegove naočale. Nijemci su mu pobili obitelj. Čudesno preživjela majka spasila je njega. Tijekom njemačke okupacije Poljaci su mu ubili oca. Sjedio je u središtu tog teutonsko-istočnonjemačkog karnevala te je promatrao. Promatrao je da upamti i ponese tu sliku, bez obzira kamo se zaputio.

To je bio moj njemački početak. Usamljenost, Istočna Njemačka, skinsi, pijanstvo, književnost i Holokaust. U Njemačku se ne može zaputiti nekažnjeno.

Jednom sam otišao u Kiel. Zrakoplovom do Hamburga, zatim vlakom. Na željezničkom kolodvoru uzeo sam taksu, imao sam adresu i to je sve. Taksist je bio crnac i bio je nasmiješen. Zajedno smo se žalili na njemačku glazbu. „German music is shit” – tako

smo razgovarali. Puštao mi je solidne stvari iz Senegala. Tulum se trebao održati u nekoj zgradi koja se nalazila uz park. Međutim, vrata su bila zaključana, a na njima je stajao neki natpis. Otišao sam do gostionice koje je bila tamo pokraj, pojeo bečki odrezak, a zatim sam u tom parku podmetnuo ruksak pod svoju glavu i zaspao usred zelenila. Probudio me mladi Nijemac. Isprva sam mislio da je to policija pa sam pokušao pobjeći od stvarnosti i nisam reagirao. Tek nakon dužeg vremena shvatio sam da taj dječak ustrajno ponavlja moje prezime. Ispostavilo se da je čitav tulum prebačen na lokaciju udaljenu više desetaka kilometara, a taj me njemački anđeo čuvar trebao tamo odvesti. Krenuli smo. Bila je to neka palača u velikom parku. Neki barok u velikom vrtu. S tim svojim ruksačićem završio sam u divovskom apartmanu. Ustao sam iz profinjenog kreveta, otišao desno i naišao na veliku kupaonicu. Zatim sam opet ustao, otišao lijevo i ponovno naišao na kupaonicu. U jednoj je bio tuš, u drugoj kada. Osjetio sam doticaj s apsurdom, razmišljajući o tom svom ruksaku s dvjema košuljama, s tri para čarapa, zalihom pljuga iz Poljske i Jim Beamom iz zračne luke. I dvadesetmetarskoj razdaljini koja je dijelila moje dvije kupaonice s pozlaćenim slavinama. Ali tada sam, u večernjim satima, u tom baroknom parku susreo Jáchyma Topola i osjećaj apsurga više nije bio tako opipljiv.

Dan kasnije sam se vraćao. Stigao je po mene crni merđan koji me trebao odvesti u zračnu luku u Hamburgu. Vozili smo se autocestom nekih sto–šezdeset – sto–osamdeset i bilo je ugodno. Prošli smo izlaze za Lübeck i kao svaki kulturni čovjek razmišljao sam o Thomasu Mannu. A onda se pojavila strašno duga kolona vojnih kamiona i oklopnih transportera. Pretjecali smo i pretjecali. Vozač je posumnjao u smisao tog vojnog prolaza. Tješio sam ga: „Bez brige, oni idu za Poljsku”. Međutim nije shvatio šalu i utihnuo je. Kad smo već bili stali u zračnoj luci, otvorio je prtljažnik i izvadio termosicu i šalice za kavu.

Ta hamburška epizoda, ta ljudska gesta da se, bez obzira na sve, može popiti kava, podsjeća me na Dresden. Tamo sam upoznao Axela i njegove prijatelje. Skvotirali su praznu vilu s pogledom na Labu. Bila je to lijepa, ruševna vila s terasom. Pili smo dugo u noć u mješovitom mađarsko-njemačko-češkom društvu. Sjećam se golemog, slabo osvijetljenog interijera, štukatura, polumraka, zelenkastog poda u kupaonici i zlatnih svjetala grada koja su se zrcalila na površini rijeke. Ujutro sam nekako stigao do hotela. Izgleda da je Axel naručio taksi. A onda, nakon par sati sna, ispratio me na drezdenskom kolodvoru uz termosicu s vrućom kavom.

Kamo sam se zaputio iz Dresdena? U Leipzig? U Cottbus? U Chemnitz? U Dessau? U unutrašnjost Istočne Njemačke s opustošenim i derutnim sporednim željezničkim postajama gdje na peronima obraslim travom stoje crnci u bijelim sportskim tenisicama. Kao da su došli iz unutrašnjosti polja, iz snenih napuštenih selaca. Stoje i čekaju spore putničke vlakove. Ne sjećam se. U svakom slučaju, poslijepodne sam išao pronaći hotel, otuširati se, obrijati, preodjenuti i, pijuckajući Jim Beam, dočekati večer i susret s njemačkom publikom. Moja situacija nije se mnogo razlikovala od situacije tih usamljenih crnaca na zaboravljenim sporednim željezničkim postajama. Imao sam bijelu kožu, ali crnu dušu. Ako želiš iskusiti pravu usamljenost, trebao bi otputovati u Njemačku. Trebao bi petnaest puta vlakom prevaliti put između Frankfurta i Kölna i probuditi se usred noći u Hammu na sedmom katu hotela s pultovima i rukohvatima prekrivenim zlatnim limom. I usred noći gledati u tminu, i tamo, u njezinoj dubini, zapaziti svjetla dvaju velikih crkvenih tornjeva za koje će se ujutro ispostaviti da su neke industrijske građevine. I moraš biti u Krefeldu i u Hagenu, i u Duisburgu da bi tek kolodvor u Stuttgartu pružio utjehu, budeći uspomene na Garu de Nord.

Sve se više događaja sjećam za koje baš i ne znam što napraviti s njima. Za njih ne mogu naći mjesta. Moraju imati neki smisao, međutim ne uspijevam ga odgonetnuti. Odakle i kamo putujem na stražnjem sjedištu dosta starog automobila, a sprijeda sjedi par koji podsjeća na voštane figure iz muzeja sedamdesetih godina? Oboje puše smotke, oboje imaju jednako dugu kosu i jednako promukle glasove, a iz zvučnika bruji Iron Butterfly. Odakle i kamo? Kako god bilo, negdje smo na sjeveru jer kroz prozor vidim zeleni, nizinski krajolik i crno-bijele krave. Pohranjujem to sve u pamćenje i od tih slika sastavljam Njemačku.

Jednom sam na Schönefeldu proveo tri sata. Čekao sam vlak za Weimar. Dvojica muškaraca u umirovljeničkoj dobi fotografirala su vlakove u prolazu. Imali su po nekoliko fotoaparata, bilježnice i dalekozore. Stajali su na kraju perona i svojim su objektivima nišani jureće vlakove. Nešto su zapisivali. Više nisu morali raditi. Uživali su u slobodi. Nisu tratali vrijeme koje im je preostalo. Ja sam imao samo tri sata. Jednostavno sam sjedio i sve sam promatrao. Poput starih seljaka iz Poljske, Mađarske ili Rumunjske. Kad prestanu raditi, onda kad napokon mogu odmoriti u svom životu, sjedaju na klupice ispred kuća i gledaju. Gledaju svijet kao film. Nepomično sjede s rukama na koljenima i samo katkad pomiču vjeđe ili posežu za cigaretom. Dok ne padne mrak. U Njemačkoj primjenjujem istu strategiju. Prebacujem nogu preko noge i jednostavno promatram. Dopuštam da se slike upiju u mene i trudim se ne misliti.

Naposljetku je stigao moj vlak. Počeli su iznicati šumarci, lugovi, pašnjaci, ponekad neki poligon za konjičko jahanje, konjušnice, konji, ali skromno i zaista više istočnonjemačko nego li, primjerice, u okolici Hamburga. Bila je nizina, na žućkastim ožujskim pašnjacima crnjeli su se krtičnjaci, a u daljini su stajale usamljene, trule lovačke čeke. U zalazak sunca prošao sam Halle. Nebo se razvedrilo. Bilo je blistavo i zlatno. I u tom svjetlu zalaska gledao sam petrokemijsku industriju, spremnike, rektifikacijske kolone, blještavi, srebrni metal, crvene plamene oblake iznad visokih dimnjaka, a zatim bijela krila električnih vjetrenjača. Sve je u tom svjetlu izgledalo neljudski, upečatljivo i lijepo. Međutim, odmah nakon toga izronili su privatni vrtovi. Sirotinjske četvrti radničke rekreacije, daščare od šperploča, barake s dimnjacima, ciganska naselja radnog naroda trula i mrtva nakon zime koja se jedva izdižu iz močvarnih nizina. I sve to vrijeme rasplamsano zlatno-crveno nebo koje je spalilo sve oblike i pretvaralo Sasku-Anhalt u crno zgarište.

Sutradan sam se vraćao. Doručkovao sam u hotelu i prisjećao se riječi svoje njemačke poznanice iz okolice Frankfurta na Majni. Tada smo bili u Boltenhagenu. Jeli smo pržene ribe, pijuckali pivo, šetali uzduž morskih litica. Sezona je trebala početi za dvatri mjeseca, ali odmaralište je već radilo s pola kapaciteta. Stari, vjerni gosti koristili su pogodnost umjerenih cijena. Jednog dana, moja poznanica, gledajući ih iznad tanjura s prženim iverkom, rekla je prigušenim glasom, više kao da sama sebi govori: „Oni ovdje čak i lica imaju drugačija...”. Nekadašnja granica sa Zapadnom Njemačkom, koja se protezala nekih trideset kilometara na zapad, izbrisana je sa zemljovida, ali su oni i dalje bili Ossiji³. U novim Volkswagenima, u supersportskoj odjeći, na najmodernijim biciklima od duraluminija i titana i sa super fotoopremom i videoopremom kretali su se i gestikulirali poput ostalih svojih sunarodnjaka, ali su bili prepoznatljivi na prvi pogled. Čak i meni. A sada, sjedeći u osam ujutro za doručkom u hotelu Amalienhof, a možda i nekom drugom, jer tko bi to sve popamtio, vidio sam istu stvar. Za susjednim stolovima sjedile su ulickane gospoje s teškim falsificiranim nakitom. Imale su plave koverče s izrastom i pile su kavu, pružajući mali prst s prstenom. Društvo su im pravili šutljivi tipovi izobličenih lica. Stari inženjeri, veterani velikih gradilišta komunizma. Neki su bili odjeveni u donji dio trenirke, bijele čarape i mokasinke. Taj Weimar izgledao je kao moj zavičaj negdje u okolici Gorlica i Przemyśla. Jedino je doručak bio obilniji, kava jača, a konobarica se osmijevala bez izričita napora.

---

³ Naziv za nekadašnje stanovnike Istočne Njemačke (nap. prev.).

A onda sam gotovo zakasnio na vlak jer sam se zainatio da ću ići pješice da tom prilikom barem malo razgledam. U osam ujutro Weimar je bio lijep i prazan. Oštro jutarnje svjetlo udvostručivalo je grad. Sjene su postale izražajnije od samih predmeta. Poput neke germanske verzije Giorgija de Chirica. Krivo sam izračunao udaljenost. Nisam imao koga pitati. Potpuna pustoš. Stigao sam u zadnji čas. U Naumburgu su se ukrcali ljudi kao s pravog Istoka. Ni iz grada ni sa sela, uništeni zubi, marame na glavama, stari, pretili supružnici koji su krišom tražili mjesto, stidljivost i uplašeni pogledi, s obzirom na to da su vlak i njegovi uredni, klimatizirani vagoni, stigli iz nekog boljeg svijeta.

U Rosslauu na željezničkoj osami stajao je toranj. Zid se ljuštio, osipao. Nagrizala ga je starost, vlaga i nebriga. Međutim, sat na tornju je radio. Crne kazaljke pomicala su se oko bijelog brojčanika.

Ne sjećam se o čemu smo razgovarali u Weimaru. Te sam večeri popio samo dva piva, ali se ne sjećam. Ne sjećam se lica. Za večeru sam jeo meso. Puno mesa u solidnoj njemačkoj gostionici. Nakon svih tih nastupa organizatori te najčešće pozivaju u talijansku gostionicu. Ništa, hajdemo k Talijanu. I bilo bi najbolje da je glasan, pretrpan, moderan i pretjerano dizajniran. Očigledno imaju kompleks. Bolji život je u sunčanoj Italiji. Međutim, ja volim njemačke gostionice i kad sam izbirljiv, tada želim njemačku klopnu i ozračje. Volim kad dolaze stari, debeli ljudi, supružnici izjelice i volim ih gledati kako jedu. Poglavitito na jugu, u Bavarskoj, u Švapskoj. Volim normalu. Talijanska gostionica u Njemačkoj je prenemaganje. Male porcije i velika halabuka. U njemačkoj se nitko ništa ne pretvara. Jednom sam u Wiesbadenu bio u jednom lokalu koji je vodio Bavarac. Bio sam s kolegom koji je dobro poznao vlasnika. Dugo se nisu vidjeli i krenuli su razgovarati o tome što im se u posljednje vrijeme dogodilo. Pokazivali su si ožiljke nakon operacije. Za stolom su podizali košulje i pokazivali rezove, šavove i hvalili se što je kome kirurg nedavno izvadio. U talijanskim gostionicama u Njemačkoj takve stvari se ne događaju. Ni u francuskim. Mogu se dogoditi u balkanskim. Zasigurno i u češkim.

U svakom slučaju tada sam u Weimaru popio samo dva piva. Dva mjeseca kasnije, u Offenburgu, valjda isto tako samo dva na tulumu i treće u hotelu prije spavanja. Treće sam popio iz puke znatiželje jer sam u hotelskim uputama, koje se nalaze u svakoj sobi, pronašao informaciju da se noćni bar nalazi u garaži. Tako sam sišao tamo u ponoć i naišao sam na veliki željezni ormar s ladicama. Ubacivao bi se euro ili dva i izvlačila bi se ladica, a na dnu ladice bila bi boca. Spavao sam u šezdeset njemačkih hotela, ali prvi

put sam vidio takvo što. U Sonnehotelu. Uzeo sam svoju bocu i na prstima sam se vratio u sobu. Vjerojatno je nisam ni ispio.

Obično je drugačije. Obično pijem. Bio sam pijan u mnogim njemačkim gradovima i u njemačkim selima. Bio sam pijan u Berlinu, Hamburgu, Münchenu, Frankfurtu na Majni, Dresdenu, Leipzigu, Nürnbergu, Kölnu, Bonnu, Aachenu, Düsseldorfu, Heidelbergu, Koblenzu, Mainzu, Bremenu te Wilhelmshavenu ili Bremerhavenu, u Kasselu i Göttingenu – ako nabrojim samo veće gradove. Trijezan sam bio u Hannoveru, Magdeburgu i vjerojatno u Darmstadtu. Ne mogu se prisjetiti gdje sam bio najpijaniji. Vjerojatno u Berlinu ili u Hamburgu. To su moji omiljeni gradovi. Vrlo temeljito razoreni, a zatim ponovno izgrađeni. Zato imaju tako nepretenciozno ozračje. Stoga mi se čini da se tamo može popiti bilo koja količina i ništa se neće dogoditi. Kozmopolitski karneval. Nemoguće je otputovati trijezan iz Poljske u Njemačku. Nemojmo se zavaravati. To je ipak trauma. Jednako zahvaća stručnjake za uzgoj šparoga i pisce. U Njemačku je nemoguće otputovati opušteno. Kao, recimo, u Monako, Portugal ili Mađarsku. Vožnja do Njemačke je psihoanaliza.

Eto, prošao sam šezdeset njemačkih hotela, šezdeset njemačkih gradova, šezdeset kolodvora i sedam njemačkih zračnih luka. Tri sam puta plovio Rajnom i jednom sam čamcem prešao Dunav. Bilo je to u Ulmu. Ispada da sam više vremena proveo putujući, u prometu, nego na nekom mjestu. Više u vlakovima nego, recimo, u gradovima. Nigdje duže od dva dana. Najčešće jedan pa pokret! Jedno poslijepodne s brzinskim tuširanjem, brijanjem, pijuckanjem Jim Beama, kratkim drijemanjem, susretom, večerom u talijanskoj gostionici, spavanjem, doručkom i kolodvorom. Putujući sam gastarbajter. Zabavljam publiku i ujutro se vučem na kolodvor. Trgovački sam putnik. Zrakoplov, vlak, hotel. Ponekad, kad sam mamuran, nemam volje za doručkom. Kavu pijem tek u vlaku, jedem sendvič. Izdržljiv sam i otvaram Jim Beam tek oko jedan ili dva sata poslijepodne. Primjerice, na povratku iz Tübingena. Odlazeći u Göttingen. Presjedajući u Frankfurtu. Umirući od straha u Hammu. Sve to radim za novac. Na Gari de Nord nema love. Tamo me nitko ne poziva. Stoga idem u Kassel. Idem u Konstanz. Otići ću čak i u Cottbus. Da se sjetim Bukurešta. Da se sjetim Tirane. Da se sjetim rodnog sela svoga oca. Da se sjetim sebe iz davnih dana kad su mi za čitavu sliku Njemačke bili dovoljni ratni filmovi sovjetske i poljske produkcije. Ranih osamdesetih godina zaputio sam se autostopom do Šlūbica i gledao sam na drugu stranu Odre, na Frankfurt. Tamo nije bilo ničeg zanimljivog. Lagana jeza Istočne Njemačke i to je to. Komunizam oženjen za njemstvo – vrlo uznemirujući hibrid. Bio je zalazak sunca, nebo se crvenjelo,

a iz dimnjaka se dimilo. Crvenilo komunizma i crni dim krematorija. Takve su mi bile misli ili, bolje rečeno, slutnje. Jedva da sam tamo stigao, a već sam se počeo vraćati. Nešto kasnije slušao sam Ninu Hagen. Kolege su odlazili na gastarbajt u Zapadni Berlin, u Düsseldorf, kamo god. Slali bi doze LSD-a sakrivene u paketima ili pismima. Neki su svirali u gostionicama ili na ulicama. Slali bi solidne žice za gitare. Ostajali bi bez posla i živjeli od socijalne pomoći. Nisam čuo da su prijateljevali s Nijemcima. S Nijemcima se nije imalo što prijateljevati. Uzimali su njemačku socijalnu pomoć, ali u njihovim pričama Nijemci se nisu spominjali kao ljudi. U najboljem slučaju kao poslodavci, policajci ili službenici. I iz tih se priča ispostavlja da bi Njemačka bila mnogo ugodnija zemlja kad u njoj ne bi bilo Nijemaca. Kad bi ostali sami gastarbajteri i emigranti. Nijemci bi trebali nekamo otići i slati lov. Moji su kolege s divljenjem govorili o civilizacijskoj sposobnosti, o kvaliteti života, ali to nije proizlazilo iz toga da su ta sposobnost i kvaliteta djelo nekih ljudi, odnosno upravo Nijemaca. Ponekad sam imao dojam da oni odlaze u neku ugodnu i udobnu zemlju koja je pomalo napuštena i u kojoj ne živi nitko osim mojih kolega. U najgorem slučaju, možda neki Rusi ili Česi.

Međutim, nikad nisam sâm htio otići. Učinio sam to tek desetak godina kasnije. Stigao sam oko ponoći u Leipzig. Da promotrim današnje istočnonjemačke skinse. Morao sam odrasti da bih preživio. Morao sam se distancirati od sovjetskog i poljskog ratnog kina. Morao sam odustati od djetinjstva. Morao sam se odreći ovih prekrasnih čarobnih riječi: „Hände hoch, raus, polnische Schweine”, kojima smo se služili u dvorištima u dobi od sedam godina, usvajajući osnove njemačkog. Međutim, bio sam sposoban i uspio sam. Riješio sam se nekih afektivnih reakcija. Kad vidim Nijemca u poodmakloj dobi, tada vidim samo starog čovjeka, a ne pripadnika jedne ili druge vojne postrojbe. Sada im pomažem podići kovčege na police u vlakovima. Pridržavam im vrata kad vidim kako se gegaju da stignu. Osmjehujem se u dizalima. Već neko vrijeme prestalo me se ticati, jesu li bili u Wehrmachtu, u SS-u ili možda u Luftwaffeu. Zasigurno su negdje bili. Bog im je dao dovoljno vremena da mogu o tome razmišljati. Pomažem im podići kovčege na visoke police u brzim vlakovima. Kad se iskrcavaju, također im ponekad pomažem oko prtljage. Osmjehujem se. Negdje između Wuppertala i Kölna pomagao sam starici pročitati brojeve putničkog odjeljka i mjesta. Zatim sam, po dobrom starom običaju, smjestio njezin kovčeg na visoku policu. Sa zanimanjem za moj zakrčljali njemački, počela me ispitivati odakle sam. Od toga smo napravili zagonetku. Navela je gotovo sve europske zemlje, počevši od Francuske i završivši s Grčkom, kad je vjerojatno već zabrinuto pomislila na Tursku. Kao automat odgovarao sam „Nein”. Naposljetku smo

došli do Jugoslavije, a ja sam i dalje odmahivao glavom. Ostale su nam valjda jedino Albanija i Poljska. Zadržao sam dah... „Polen? ...”. „Yes, my darling, naravno, Polen”! Razočarano me pogledala i izgubila interes. Srećom, odmah je uslijedio Köln, panorama Kölna, katedrala i kolodvor. Jedne sam noći upravo pred katedralom vidio najvećeg štakora u svom životu. Jednostavno sam usred noći sjedio na klupici, a on mi je polagano prošao između nogu. Sjedio sam pred katedralom jer mi se nije dalo vraćati u svoju hotelsku sobu. Negdje u visini prozora prolazila je željeznička pruga i nije bilo ni televizora, a o minibaru da ni ne govorim. Međutim, dvije ili tri godine kasnije stanovao sam u Kölnu u apartmanu. To su bile otprilike dvije velike sobe, kuhinja i kupaonica veličine garsonijere. I bar je bio uključen. Bila je još i terasa s pogledom na katedralu. Na ogradi terase sjedili su umjetni crni gavrani od plastike. U apartmanu su bila dva velika kreveta i, da ništa ne propustim, pola noći spavao sam u jednom, a pola u drugom.

Međutim, tada se ta starica iskrcala u Kölnu, a ja sam nastavio put. Vjerojatno do Frankfurta. Nakon Bonna obala Rajne počela se uzdizati. Bila je jesen, valjda početak studenog. Zlatno svjetlo ispunjavalo je riječnu dolinu, topli sjaj slijevao se s litica obraslih vinovom lozom poput cijedenog meda. Saint Goar, Lorelei, dvorci na stjenovitim liticama, zavičaj poput ilustracija iz dječjih knjiga. Samo kič u blagom sjaju kasne jeseni. Deseti sam put išao tom rutom. A možda i petnaesti. Ponovno sam prolazio Bingen, blatnjavo parkiralište i razmišljao sam o legendi o Hildegardi. Odmah nakon toga počeli su privatni vrtovi, koji su me ranije isključivo podsjećali na komunizam. Te siromašne kućice i sjenice, vrtovi i parkovi na četrdeset metara kvadratnih, dva koraka od željezničke pruge po kojoj jure vlakovi dvjesto na sat. U svakom sam se slučaju deseti ili petnaesti put vozio tom rutom, da bih se, već uobičajeno, iskrcao na Hauptbahnhofu u Frankfurtu. Uz telefonsku govornicu stajao je tamnoputi tip. Iz džepova traperica virili su mu svežnjevi novčanica. Razgovarao je i naginjao se. Iz stražnjih džepova stršili su mu svežnjevi novčanica od pedeset eura, a iz prednjih od dvadeset. Imao je toga na stotine ili čak na tisuće i uopće ga nije bilo briga. Na glavnom ulazu ogromna plavuša vikala je na crnca. Od njega je bila viša za glavu. Prava Valkira. Tip je zažmirio i čekao da umukne. Izišao sam s kolodvora. Ponovno sam vidio crvenu reklamu koncerna KIA. Krenuo sam prema Westendu. U smjeru Lindenstraße. Ako je to bila jesen, onda je pod nogama šuštalost kestenovo lišće. Otvorio sam ulazna vrata, popeo se na treći kat i ušao u apartman za goste moje izdavačke kuće. U njemu sam se uvijek dobro osjećao. Uvijek bi me zatekao pun hladnjak: sir, meso i

vino i nitko me nije uznemiravao. U tom apartmanu sve je bilo sivo. Podovi, uređaji i tako dalje. Sve u blagoj boji čelika. Potpuna anonimnost. Prozori su gledali na ulicu, ali bilo je tiho. Na dohvat ruke rasla su visoka stabla. Mogao sam ispržiti kajganu, pijuckati crno ili bijelo i osluškivati zvukove iza prozora. Osluškivati mlažnjake i jednoličan odjek s višetračnih cesta koje isprepliću grad. Jednom sam po noći otišao u šetnju i vidio kako se veliki kamion bukureštanskih tablica pokušava iskobeljati iz mreže mirnih ulica negdje u blizini Mendelssohnstraße. I ja sam se osjećao kao zalutali rumunjski vozač. Međutim, volio sam biti tamo, u tom apartmanu. Skupljao bih snagu. Nikom ništa nisam morao govoriti. Jeo bih kajganu, prao veš, pijuckao i osluškivao žamor grada. U sivom ormaru nalazila se čak daska za peglanje i pegla. Sjeo bih za stol u sobi, upalio svjetiljku i zamišljao da moram napisati knjigu o Njemačkoj jer ako to ne napravim, ostat ću ovdje zauvijek. Jest ću kajganu, osluškivati, pijuckati crno ili bijelo, a kad mi usred noći ponestane peciva, kave ili alkohola, otići ću na kolodvor u nabavu. Zamišljao sam da sjedim nasuprot prozoru i pišem. Zapisujem sve što sam zapamtio. Dan za danom, grad za gradom, hotel za hotelom, literaturhaus za literaturhausom, knjižara za knjižarom, gostionica za gostionicom. Zrakoplov za zrakoplovom i vlak za vlakom. Kako god bilo, jedino sam tamo u Njemačkoj imao vremena promisliti o svemu. Četiri ili pet dana. Zatim bih opet pakirao ruksak, stavljao ključeve u kuvertu, ubacivao ih u sandučić i kretao dalje. Do Regensburga, do Heilbronna, do Kiela, do sto vragova.

Ni ja, kako se ispostavlja, ne pišem mnogo o Nijemcima. Baš kao ni moji kolege prije dvadeset godina. Ne pišem, ali ih promatram. Ne mogu skrenuti pogled s njih. Tijekom svih tih putovanja vidio sam na stotine, tisuće, desetke tisuća Nijemaca. To ostavlja traga. Kao što je zauvijek trag ostavio onaj usamljeni starac s kolodvora u Stuttgartu: „A ti stani sada da ti objavim riječ Božju“. Ili pak trojka koja se ukrcala u pretrpani nedjeljni vlak u Karlsruheu: svi stariji od pedeset, svi natečeni i bazde po alkoholu. Dvojica muškaraca i jedna žena. Ona je izgledala najgore. Imala je debilni izraz lica i potpuno prazan pogled. Sjeli su nasuprot. Gledao sam joj u oči i vidio ništavilo, zid vagona iza njezinih leđa i krajolik iza zida. Oko vrata je nosila plastičnu iskaznicu osobe s invaliditetom. Mladež joj je ljubazno ustupila mjesto. Jedan od tipova putovao je kao njezin skrbnik i kondukter mu nije htio naplatiti kartu. Drugi ju je kupio. Obojica su bili bradati, dugokosi i bazdjeli su baš kao i naši. Sjedili su nepomično poput Indijanaca u starim filmovima. Zablaćeni mališani s ruksacima na leđima vraćali su se svojim kućama. Bili su prožeti mirisom logorske vatre. I taj se miris miješao sa

smradom onih drugih. Ne sjećam se nijednog od tih derana, ali do dan danas sjećam se lica te žene i njezina skrbnika. Podsjećala me na luđakinju iz susjednog sela, a on na pokojnog poljskog glumca koji je u seriji igrao ulogu odmetnika. Također su putovali za Stuttgart.

Tako bih mogao opisivati i opisivati. Pola godine ranije, ujesen, probudio sam se u hotelu u Bonnu i s prozora sam vidio Rajnu. Bilo je maglovito subotnje jutro. Sunce je tek izlazilo iznad brdā druge obale i obasjavalo je zlatnu maglu. Nisam bio mamuran pa sam sišao na doručak u restoran. Unatoč tome što je bilo rano ujutro, sjedilo je tamo već puno gostiju. Pio sam kavu, jeo hrenovke sa senfom i gledao ih. Uglavnom su to bili stariji ljudi – parovi, supružnici. Završavali su obrok i izlazili na terasu restorana odakle je pucao pogled na rijeku. Tako su oni izlazili, stajali su okrenuti prema suncu i, držeći se za ruke, samo su gledali u dubinu tog maglovito-zlatastog dana. Bez riječi gledali su u unutrašnjost svoje zemlje. Bilo je u tome nešto pogansko i uzbudljivo. Stari ljudi, držeći se za ruke, gledali su u svjetlo u gotovo čistom stanju. Poput djece očarane rađanjem dana.

Pojeo sam svoje hrenovke i otišao se gore spakirati jer sam kao i obično bio na odlasku. S rijeke je dopirala tutnjava dizelskih motora koji su se borili s riječnom strujom. U pristaništu su bili usidreni: Wappen von Bonn, Beethoven i Moby Dick. Nogostupom je trčala Kineskinja u crnoj trenirci. Izdaleka sam prepoznao da je Kineskinja jer je svjetlo na njezinu licu odbljeskivalo sasvim drugačije nego na licu bjelkinje. Spakirao sam se i krenuo kroz park kao i obično prema kolodvoru da se po dvadeseti put dolinom Rajne zaputim prema Kölnu ili Frankfurtu. Međutim, ako je to bilo ujesen prošle godine, onda sam ipak išao za Frankfurt. Kako bih ponovno pedesetak kilometara prije grada na vedrom nebu gledao bijele kondenzacijske tragove zrakoplova koji slijeću. Uvijek sam volio gledati kako se križaju zrakasto iznad grada, iznad zračne luke i označavaju nešto poput još jednog središta svijeta, poput još jedne fikcije. Sada se pokušavam prisjetiti je li Frankfurter Flughafen bila prva zračna luka u mom životu u koju sam sletio jer će prije biti da sam polijetao iz domovine. Valjda je tome tako. Vjerojatno sam umirao od straha. Više-manje kao što prosječni Nijemac umire kad ide svojim skupim automobilom u Poljsku. Nad prosječnim Nijemcem imao sam tu premoć da sam još u svojoj zemlji kupio bocu Jim Beama. I ispada da sam preživio taj vlak koji vozi od početne do krajnje postaje bez strojovođe, iako je to bilo kao da sam vidio bezglavog jahača.

Međutim, polako sam se navikao i zapravo volim zračne luke. Podsjećaju me na apartman u Lindenstraße. Također su umirujuće sive. Ponekad je gotovo pusto i može se hodati pola kilometra, iščitavajući brojeve sljedećih izlaza. Polijetanje za Skoplje čeka sedam ljudi. Sljedeći šalteri su obamrli. Računala spavaju. Pali se zaboravljeni natpis „Kišinjev”. Između sjedala stoje razbacane papirnate čaše od kave i novine. Nostalgija zračnih luka može se mjeriti s melankolijom željezničkih kolodvora. Tako je u Münchenu, tako je svugdje gdje postoje te duge prazne putničke čekaonice. I najbolje bi bilo kad bi još padala kiša. Da se na mokrom asfaltu zrcale siluete nepoznatih zrakoplovnih prijevoznika.

Da, melankolija i nostalgija jedini su način da se u Njemačkoj ne poludi. Jedino se tako može psihički neutralizirati ta zemlja. Pokušavam zamisliti uplakanog Nijemca i počinjem se hihotati. Čak ni uplakanu Njemicu ne mogu zamisliti. U najboljem slučaju neku emigrantkinju s njemačkom putovnicom. Da, svijet bi izgledao malo ljepše kad bi čovjek mogao zamisliti uplakanog Nijemca. Nažalost. Ostaju njemačka djeca, njemačka dojenčad. Melankolija držana na uzdi i alkohol u razumnim dozama – jedino je tako moguće izdržati književnu rutu od Münchena do Hamburga. Gledati proizvodna postrojenja Mercedesa i zadržati suze. Ukrcati se u srebrni InterCity-Express s jeseni u srcu. Šetati po Olimpijskom stadionu u Berlinu i pjevušiti cigansku melodiju iz Transilvanije. Bože sačuvaj da se ne prepustiš općem ozračju na ulicama, trgovima i u prijevoznim sredstvima. Gledati u oči sedamdesetogodišnjem građaninu sa zlatnim naočalama koji sjedi nasuprot u putničkom odjeljku i potegnuti iz boce istočnoeuropske dužine gutljaj Jim Beama. Građanin najčešće odvraća pogled jer se boji da će mu biti ponuđen. To su jednostavni savjeti, ali mogu dobro doći kad netko odlazi na tjedan ili dva.

Jednom sam bio autom u Njemačkoj, no samo u Leipzigu, tako da se to ne računa u potpunosti. Trebao bih to češće raditi jer volim monotoniju autocestā. Volim kad se geografija pretvara u čistu apstrakciju. Lijevom trakom jure merđani, bembure, poršeici. Druge pile tamo se uopće ne guraju. Takva su pravila i svatko zna svoje mjesto. Tipovi u kabrioletima nose crne naočale, bijele hlače i zlatnu bižuteriju. Nalikuju Crnogorcima. Možda čak i jesu Crnogorci? Tko to može znati na berlinskoj obilaznici? Istina, malo mi nedostaje vožnja automobilom po Njemačkoj. Zemlju se ne može dobro upoznati ako se ne upozna njezine vozače. Vlak i zrakoplov nisu jedini. Ispada da sam dosad vidio više parkiranih njemačkih auta, nego onih u prometu. Iz zrakoplova katkad možeš vidjeti malo prometa, katkad možeš vidjeti malo i iz vlaka, ali to nije isto kao kad se kroz šajbu

možeš osvrnuti za onim koji te pretječe, odnosno za onim kojeg ti pretječeš. Tako da bih trebao, ali kao što sam već spomenuo, vrlo često tamo boravim pod utjecajem alkohola, a k tomu još imam problema s parkiranjem u gradu. Već se vidim kako pijan tražim mjesto negdje u središtu Berlina i kako se sa svojom prljavom japanskom krntijom pokušavam ubaciti između Mercedesa od sto tisuća eura i bembure od sto i pedeset. Međutim, iz onoga što sam vidio proizlazi da oni unatoč svemu voze strašno ozbiljno. U tome nema radosti. Ako netko vozi BMW, onda je to BMW i nema pardona. Ako netko vozi novog merđu, taj se uopće ne može usporediti s onim koji vozi rabljenog. To se vidi i osjeća. Mislim da su njemački automobili ipak nešto u stilu novog Gotskog almanaha. Moj kolega Nijemac ima stari zahrđali francuski automobil jer mu je takav hir. Stanuje u solidnoj četvrti, sam po sebi je dosta pristojan, ali nitko ga od tih pristojnih susjeda ne pozdravlja. On, kao vlasnik francuskog auta s udubljenim vratima, mora prvi njih pozdraviti. Tada eventualno i onaj drugi odzdravlja, ali također ne uvijek. Djeca mojeg kolege, koja su pubertetske dobi, mole ga na koljenima da ne dolazi po njih u školu tom starudijom. „Tata, pa nismo valjda Turci ili Poljaci”, tako ga preklinju, kleče i sklapaju ruke. Da proniknem u sve to, trebao bih se jednom otrijezniti i otputovati u Njemačku autom. Ah, ušuljati se u hiperrealnu mrežu autocesta, zaplesti se u nadnaravnu putanju račvanja, vijadukata i obilaznica. Voziti i zaustavljati se jedino zbog tankanja. Da, biti kao Jack Kerouac Bundesrepublike, biti kao Dean Moriarty Schleswig-Holsteina i Saske-Anhalta. Stići najzad onamo kamo ne voze srebrni InterCity-Expressi i ne slijeću zrakoplovi. Napuštati šesterotračne autoceste da bih se zadubio u idilični krajolik Mecklenburga ili visokoplaninski krajolik Bavarske te se ponovno vraćati na Autobahn da bih protutnjio sa sto pedeset na sat i promatrao kako se crvena kazaljka za gorivo nemilosrdno približava do „Empty”. Jednom ću tako napraviti. Doći ću autom i vozit ću se uokolo, a da ne posjećujem nijedan grad, samo ću iščitavati putokaze: Berlin, München, Frankfurt, Hamburg, i nastaviti ću pičiti. Unedogled i u ništavilo, dok se motor ne razleti, dok jednom za svagda ne zahrđa karoserija i dok ne umrem od nesanice. A onda ću se zaustaviti u Lindenstraße pa ću se kao mrtvac popeti na drugi kat da to sve opišem.

3. Izvorni tekst

Dojczland

W Stuttgarcie na dworcu stary mężczyzna dał mi kartkę z kalendarza: „Piątek, piąty sierpnia dwa tysiące pięć”. Na kartce był cytat z Pierwszej Księgi Samuela: „Zatrzymaj się teraz, bym ci oznajmił słowo Boże”. Potem odszedł. Widziałem, jak idzie w głąb dworcowej hali i próbuje obdarowywać następnych. Wysoki, chudy, siwy i powolny wśród spieszącego się tłumu. Niektórzy brali, ale większość omijała go, tak jak omija się tych wszystkich rozdawczy ulotek o taniej pizzy i wyprzedażach.

Byłem piąty dzień w drodze i nie mogłem się zatrzymać. Musiałem jechać do Tybingi. Stuttgarcki dworzec przypominał bukareszteński Gara de Nord. Brakowało tylko ochroniarzy przeganiających bezdomnych i dzieciaków wachających klej. Reszta była bardzo podobna. Tak mi się wydawało.

Byłem piąty dzień w drodze i musiałem szukać podobieństw, żeby zachować równowagę. Musiałem w Stuttgarcie przypominać sobie Bukareszt, by lepiej zapamiętać Niemcy. W każdym razie wyjście na perony było bardzo podobne. Na Gara de Nord kupiłem kiedyś czarną bandanę we wzór złożony z dziesiątków maleńkich, białych kościotrupów. Kościotrupy uprawiały seks we wszystkich możliwych pozycjach. Jechałem w deltę Dunaju i zapomniałem czapki, więc musiałem kupić bandanę. Ale teraz czekałem na pociąg do Tybingi. Stary mężczyzna w dworcowej ciżbie wyglądał jak prorok wołający na puszczy. Wyciągał dłoń z kartką, czekał chwilę na reakcję, potem cofał ją i ruszał dalej.

Pociąg był w rodzaju tych podmiejskich, zatłoczony. Jechali sami młodzi. Byłem najstarszy. Potem wsiadł facet w skórzaną kurtkę. Pod pachą miał nowe tablice rejestracyjne. Wyjął telefon i zaczął mówić po serbsku, może po chorwacku, w każdym razie jakoś tak stamtąd. Wyciągnął nogi daleko przed siebie i mówił, mówił, mówił. Próbowałem patrzeć na pejzaż, ale Serb, czy może Chorwat mnie rozpraszał. Gadał, jakby był u siebie, jakby czas nie istniał, jakby siedział gdzieś w cieniu, popijał, palił i mądrzył się o politykę, naturze świata i motoryzacji. Za oknem był bawarski listopad, a ja czułem bałkańskie lato. Jakiś Belgrad, Tivat, w każdym razie tamte strony z ich gadatliwością, lenistwem i tupetem. Na nogach miał rozdeptane pantofle i skarpetki ze

sztucznego tworzywa. W końcu przestał mówić, bo akurat była stacja, na której wysiadał.

Wiozłem przez Niemcy wszystko, co wcześniej widziałem. Musiałem zabrać ze sobą te wszystkie rzeczy, żeby poradzić sobie z trzydziestoma ośmioma niemieckimi miastami. Trzeba być wcześniej w Tulczy, żeby uporać się z widokiem Frankfurtu nad Menem, gdy pociąg wjeżdża od północy i przez pięć-sześć sekund widać z mostu sploty torowisk, wieżowce i elektrownię, i to jest wielkie, groźne i piękne niczym babilońska alegoria. Trzeba mieć w sercu odcisnięty obraz rumuńskiego stepu, żeby wyjść z tego cało.

Ale teraz jechałem do Tybingi, by z okien hotelu patrzeć na Neckar. Dałbym głowę, że na zielonych falach unosiły się łabędzie. Po drugiej stronie rzeki miasto wspinało się na wzgórze. Wille, pałacyki, śliczności, cukiernictwo, jakby czas zatrzymał się sto lat wcześniej. Późna łaskawa jesień złoci ten pejzaż, zasnuwa błękitną mgłą, bierze w palce i delikatnie wyjmuje z rzeczywistości niczym pamiątkowy bibelot. Piłem czerwone wino z butelki i patrzyłem ponad Eberhardsbrücke w górę rzeki. U stóp Wieży Hölderlina cumowało kilka czarnych łodzi. Ten kolor przywodził mi na myśl czółna ze Sfântu Gheorghe. I łódki z Gródka nad Bugiem. Jedne i drugie cuchnęły smołą, rybami i mułem. Tych drugich używano do połowu szczużek, którymi później karmiono świnię. Na brzegu leżały sterty zielonkawych owalnych skorup. To było w latach siedemdziesiątych. Niektóre łódki cumowały w przybrzeżnych zaroślach, wypełniała je woda. Ich właściciele umarli albo się zestarzelili.

Stuttgart, znowu Stuttgart, znowu dworzec kilka miesięcy później, ale wrażenie, że to Gara de Nord, pozostało, chociaż tym razem jadę trzeźwy jak niemowlę, tym razem nie kupuję w dworcowym sklepie czerwonego wina po dziesięć euro flaszka ani nie wiozę w plecaku jima beama. Beam jest lżejszy, bardziej praktyczny i właściwie smakuje jak trochę mocniejsze wino, ale za szybko odbiera rozum. Więc tym razem na trzeźwo. Nie ma starca rozdającego kartki z kalendarza. Jest sobota i rusza turystyka. Niemcy kochają swój kraj i zwiedzają go w weekendy. Dworzec ma dziesięciopiętrową wieżę z ciosanego kamienia. Wjeżdża się tam windą i podziwia miasto. Oni to robią. Winda kursuje zatłoczona. Czerwone dachy, zieleń, Neckar gdzieś płynie, ale z wieży go nie widać. Pokazują sobie w skupieniu i nazywają: planetarium, park, stare miasto, zamek, Stiftskirche... Na wieży, wysoko, umieścili wielką, srebrną gwiazdę Mercedesa. Na dobrą sprawę całe miasto należy do Merca. Jeśli nie dosłownie, to przynajmniej mentalnie. Tutaj to się zaczyna. Dziesięć, piętnaście lat później kończy na

wrakowiskach w Albanii, Turcji albo Czarnogórze. Mercedesy jeżdżą do końca i żyją najdłużej ze wszystkich aut. Większość umiera z dala od ojczyzny: na Krymie, w Anatolii, w Afryce. To był dobry pomysł: zbudować coś, co jeszcze się przydaje, gdy właściwie jest już bezużyteczne. Taka będzie przyszłość. Ktoś będzie odbierał nasze śmieci i jeszcze się cieszył. Spaceruję po pustym peronie i natychmiast zjawia się panna w kolejarским mundurze, żeby mi wytłumaczyć, że pociąg dzisiaj odjedzie z innego i że przepraszają. Pocieszam ją, że tak naprawdę czekam na esban, którego perony są parę pięter pod ziemią, więc wolę tutaj, na powierzchni, gdzie wszystko przypomina mi Gara de Nord. Żeby ocaleć, czasami piję, a czasami porównuję. Wielu rzeczy nie pamiętam i muszę je wymyślać od nowa. Ostatnio kupiłem sobie nawet niemieckiego Pascala. Wracam i czytam, gdzie byłem. Albo wcześniej czytam, gdzie będę, żeby nie tracić czasu na zapamiętywanie, zwiedzanie i tak dalej. Zawsze wolałem czytać o zabytkach, niż je zwiedzać. W zwiedzaniu jest jakiś przymus podziwu, zainteresowania, jakaś obłuda. Czasami ktoś pokazuje mi coś z dumą, a ja czuję się jak oszust, bo kiwam głową, ale nic a nic mnie nie obchodzi jakaś wieża, brama, zamek oraz reszta tych cudów. Lubię skałę Lorelei, naprawdę lubię to miejsce. Dwa razy przepływałem tamtędy statkiem, dziesięć razy przejeżdżałem koleją i wciąż robi na mnie wrażenie. Lubię z pięćdziesiąt miejsc w Niemczech, ale żadnego z nich poza Lorelei nie ma w moim Pascalu. Nie ma na przykład okolic dworca we Frankfurcie nad Menem w niedzielny poranek z zakrwawionymi strzępami papieru toaletowego na chodniku i facetami o ósmej rano w knajpach ze wzrokiem wbitym w zawieszony pod sufitem telewizor. Tak było w albańskiej Sarandzie i tak jest tu. Siedzą i palą w gromadach, w swoich plemionach, siedzą i czekają. Na ulicach stoi blada, skacowana żulia we fryzurach z lat siedemdziesiątych: z przodu krótko, a z tyłu plereza sięgająca ramion. Nigdzie się już tego nie widuje, tylko przy frankfurckim dworcu. Stoją i wyczekują. Błdzi i blondynowaci. Ci z Bałkanów, z Lewantu, są czarni i noszą zwyczajne fryzury. Lubię te okolice. Z Lindenstrasse, gdzie czasami sypiam w gościnnym mieszkaniu Suhrkampa, na dworzec jest jakieś dziesięć minut. Z eleganckiej, spokojnej dzielnicy w sam środek emigranckiego babilonu. Wielcy, tłuści Ruscy stoją z tymi swoimi złotymi łańcuchami i butami w szpic na pół metra. Sadło i gorzała. Stoją i patrzą, i wyobrażają sobie, że to wszystko jest ich. Równie dobrze mogliby mieć na głowach futrzane kołpaki i jedwabne kapoty do ziemi. Nic się nie zmieniło. Poranek jest senny i niemrawy. Burdele śpią, śpią pornokina. Wstali tylko ci, których kac i ćpuński głód wypędził w poszukiwaniu ratunku. I jeszcze tamci faceci z knajpek, którzy wstają o

świcie i zaraz muszą się spotkać, bo nie potrafią bez siebie żyć. Przed samym dworcem dwóch gliniarzy legitymuje ogolonego na łyso faceta w skórzanej marynarce. Koleś jest wielki, masywny i ma słowiańskie rysy. Patrzy nad głowami glin, patrzy gdzieś w niemiecką pustkę. Jego twarz wyraża absolutną obojętność. Ale tego wszystkiego nie ma w żadnym Pascalu ani w Lonely Planet. Nie ma pięćdziesięciu pięciu niemieckich dworców, na których wsiadałem, czekałem i przesiadałem się. Wszystko zaczęło się w Lipsku siedem albo osiem lat temu w marcu. Wsiadłem z pociągu przed północą i nikt na mnie nie czekał, chociaż powinien. Ktoś z Polski. Przyjechałem z Krakowa, miałem dwadzieścia marek i żadnego adresu, żadnego telefonu. Mimo późnej pory na dworcu pracowały wielkie maszyny, trwała rozbudowa albo remont, koparki, spychacze, kafary, coś takiego. Nikt na mnie nie czekał i stąd zapewne wzięła się moja niemiecka samotność. Spacerowałem do świtu. Oglądałem Lipsk. Wracalem na dworzec i znowu oglądałem. Byłem zmęczony i chwilami wydawało mi się, że całe miasto z czarnym niebem mieści się pod kopułą dworca. Oprócz mnie kręcili się tylko gliniarze i skini. Jedni i drudzy takim samym powolnym patrolowym krokiem. Chciałem być niewidzialny. Wychodziłem. Oglądałem kościół Świętego Tomasza. Rozmyślałem o Janie Sebastianie Bachu. Na szczęście miałem ze sobą zapas papierosów. Oglądałem ratusz. Ulice były puste. Słuchałem odgłosu własnych kroków. Było zimno. Niemcy spały. Powinienem czuć wściekłość, ale czułem tylko zdumienie. Oto byłem w Niemczech. Wszystko tonęło w ciszy i ciemności. Żyli tylko gliniarze i skini. Przypominała mi się wojna i zbombardowane, wyludnione miasta. Na dworcu wszystko było zamknięte. Żadnego jedzenia, żadnej kawy, tylko te dudniące maszyny, reflektory i faceci w kombinezonach, ale o północy oni też zniknęli. Tak, Niemcy były zimne w środku. Chodziłem w kółko. W otchłaniach nocy majaczyły enerdowskie blokowiska. Przez osiem godzin nie wypowiedziałem słowa. Mamrotałem pod nosem.

O siódmej otworzyli bufet. Kupiłem kawę i ciastko. Było mi wszystko jedno i mogłem już wracać. Widziałem Niemcy i miałem spokojne sumienie. Spełniłem obowiązek. Każdy człowiek powinien zobaczyć Niemcy chociażby z daleka i w ciemnościach.

Chciałem wracać. Wsiąść bez biletu i nie dać się wyrzucić. Do Polski coś odjeżdżało koło południa. Miałem jeszcze kilka marek, mogłem wypić kawę i zjeść jeszcze jedno ciastko. Ale gdzieś koło ósmej przyjechał pociąg z Polski. Wsiadło z niego dziesięciu pisarzy i przyszli po nich ci, którzy nie przyszli po mnie. Znaczą się ci z Instytutu Polskiego w Lipsku. Jakiś kretyń pomylił się i wysłał mi złe bilety. Poszedłem z nimi,

żeby się ogrzać i najeść. To były targi książki. Dziewięćdziesiąty szósty albo siódmy, a może i ósmy. Odbывały się jeszcze w starym miejscu, gdzieś niedaleko rynku.

Chciałem się trochę przespać, ale ci, którzy przyjechali, pisarze, chcieli pić wódkę. Byłem najmłodszy i nie miałem śmiałości odmówić. Nie lubię pić wódki rano z innymi ludźmi, zwłaszcza z pisarzami. Rano lubię pić sam. Zupełnie sam.

Hotel stał na jakimś zadupiu. Wozili nas. Ale mało zapamiętałem. Trochę tylko sam koniec. Wielkie przyjęcie w labiryncie piwnic gdzieś blisko rynku. Pod ziemią grało kilka orkiestr. Nigdy w życiu nie widziałem takiej ilości jedzenia. Leżało wszędzie. Na stołach, na podłodze, na krzesłach, w kiblu, na korytarzach, na schodach. Trzeba było uważać, żeby się nie poślizgnąć. Zgubiłem drogę i błądziłem w kółko. Nie chciało mi się już jeść. Mogłem tylko chodzić w kółko i pić. Nie chciało mi się też siedzieć z pisarzami. Patrzyłem na ciemny piwniczny karnawał. Enerde odreagowywało przeszłość. Tak sobie powtarzałem, ponieważ pierwszy raz w życiu widziałem tyle żarcia. To miało coś wspólnego z piekłem. Szło się przez te piwnice i po bokach otwierały się jakieś nisze, boczne nawy, piwniczne kaplice z dębowymi stołami i sklepieniami z czerwonej cegły. I w jednej z nich, przy długim opustoszałym stole, zobaczyłem Henryka Grynberga. Coś jadł. Coś podnosił do ust na widelcu. Powoli i z namysłem. Siedział na końcu stołu pod samą ścianą. Stół miał ze cztery metry długości. Wokół leżało jedzenie. Był absolutnie sam. Wokół kłębiło się lipskie Enerde, a on powoli podnosił coś na widelcu i w głębi tej ceglanej niszy połyskiwały jego okulary. Niemcy wymordowali mu rodzinę. Cudem ocalała matka ocaliła jego. W czasie niemieckiej okupacji Polacy zamordowali mu ojca. Siedział w środku tego teutońsko-enerdowskiego karnawału i patrzył. Patrzył, żeby zapamiętać i zabrać ten obraz ze sobą, nieważne dokąd się wybierze.

To był mój niemiecki początek. Samotność, Enerde, skini, pijaństwo, literatura i Holocaust. Do Niemiec nie można pojechać bezkarnie.

Kiedyś pojechałem do Kilonii. Samolot do Hamburga, potem pociąg. Z dworca wziąłem taksówkę, miałem adres i w ogóle. Taryfiarz był czarny i uśmiechnięty. Wspólnie narzekaliśmy na niemiecką muzykę. „German musik is shit” – tak sobie rozmawialiśmy. Puszczal mi porządne kawałki z Senegalu. Impreza miała się odbyć w jakimś budynku stojącym na skraju parku. Ale drzwi były zamknięte, a na nich jakiś napis. Poszedłem do knajpy obok, zjadłem wiener sznycel i potem w tym parku podłożyłem sobie plecak pod głowę, i zasnąłem wśród zieleni. Zbudził mnie młody

Niemiec. Na początku myślałem, że to policja, więc próbowałem wymknąć się rzeczywistości i nie reagowałem. Dopiero po długiej chwili dotarło do mnie, że ten chłopiec z uporem powtarza moje nazwisko. Okazało się, że cała impreza przeniesiona jest o dziesiątki kilometrów dalej, a ten niemiecki anioł stróż ma mnie tam zawieźć. Pojechalśmy. To był jakiś pałac w ogromnym parku. Jakiś barok w wielkim ogrodzie. Z tym swoim plecaczkiem wylądowałem w gigantycznym apartamencie. Wstawałem z frymuśnego łóża, szedłem w prawo i znajdowałem wielką łazienkę. Potem znowu wstawałem, szedłem w lewo i znowu znajdowałem łazienkę. W jednej był prysznic, w drugiej wanna. Czułem dotknięcie absurdu, myśląc o tym moim plecaczku z dwiema koszulinami, trzema parami skarpetek, zapasem fajek z Polski i jimmem beamem z lotniska. I dwudziestometrowym dystansie dzielącym moje dwie łazienki z połączanymi kranami. Ale potem, wieczorem, w tym barokowym parku spotkałem Jáchyma Topola i poczucie absurdu nie było już tak dotkliwe.

Dzień później wracałem. Zajechał czarny merc, który miał mnie zawieźć na lotnisko w Hamburgu. Jechaliśmy autostradą jakieś sto sześćdziesiąt – sto osiemdziesiąt i to było przyjemne. Mijaliśmy zjazdy na Lubekę i jak każdy kulturalny człowiek rozmyślałem o Tomaszu Mannie. A potem pojawiła się długa jak nieszczęście kolumna wojskowych ciężarówek i transporterów opancerzonych. Wyprzedzaliśmy i wyprzedzaliśmy. Kierowca powątpiewał w sens tego militarnego przejazdu. Pocieszałem go: „Spokojnie, jadą do Polski”. Ale nie załapał i zamilknął. Gdy stanęliśmy już na lotnisku, otworzył bagażnik i wyjął termos i kubki na kawę.

Ten hamburski epizod, ten ludzki gest, że niezależnie od wszystkiego można napić się kawy, przypomina mi Drezno. Poznałem tam Axela i jego przyjaciół. Zajmowali skłot z widokiem na Łabę. To była piękna, zrujnowana willa z tarasem. Piliśmy długo w noc w mieszanym węgiersko-niemiecko-czeskim towarzystwie. Zapamiętałem ogromne, słabo oświetlone wnętrza, stiuki, półmrok, zielonkawą podłogę w łazience i złote światła miasta odbijające się w rzece. Nad ranem jakoś trafiłem do hotelu. Zdaje się, że Axel zamówił taksówkę. A potem, po paru godzinach snu, żegnał mnie na drezdeńskim dworcu za pomocą termosu z gorącą kawą.

Dokąd pojechałem z Drezna? Do Lipska? Do Cottbus? Do Chemnitz? Do Dessau? W głąb NRD z pustymi zrujnowanymi stacyjkami, gdzie na peronach porośniętych trawą stoją samotni Murzyni w białych sportowych butach. Jakby przyszli z głębi pól, z sennych wyludnionych wiosek. Stoją i czekają na powolne pociągi osobowe. Nie pamiętam. W każdym razie jechałem, żeby po południu odnaleźć hotel, wziąć prysznic,

ogolić się, przebrać i popijając jima beama, doczekać wieczoru i spotkania z niemiecką publicznością. Moja sytuacja nie różniła się aż tak bardzo od sytuacji tych samotnych Murzynów na zapomnianych stacyjkach. Miałem białą skórę, ale czarną duszę. Jeśli chcesz przeżyć prawdziwą samotność, powinieneś pojechać do Niemiec. Powinieneś piętnaście razy pokonać kolejną drogę między Frankfurtem a Kolonią i zbudzić się w środku nocy w Hamm na siódmym piętrze hotelu z kontuarami i poręczami obitymi złotą blachą. I w środku nocy patrzeć w ciemność, i tam, w jej głębi, dostrzec światła dwóch wielkich wież kościelnych, które rankiem okażą się jakimiś przemysłowymi konstrukcjami. I trzeba być w Krefeld i w Hagen, i w Duisburgu, by dopiero dworzec w Stuttgarcie przyniósł ukojenie, przywołując wspomnienie Gara de Nord.

Pamiętam coraz więcej zdarzeń, z którymi nie bardzo wiem, co zrobić. Nie mogę znaleźć dla nich miejsca. Muszą mieć jakiś sens, lecz nie potrafię go odgadnąć. Skąd i dokąd jadę na tylnym siedzeniu dość wiekowego auta, a z przodu siedzi para przypominająca woskowe figury z muzeum lat siedemdziesiątych? Oboje palą skręty, oboje mają tak samo długie włosy i tak samo schrypnięte głosy, a z głośników leci Iron Butterfly. Skąd i dokąd? W każdym razie jest to raczej północ, bo za oknem widzę zielony, płaski pejzaż i czarno-białe krowy. Przechowuję to wszystko w pamięci i składam z tych obrazów Niemcy.

Na Schönefeld spędziłem kiedyś trzy godziny. Czekałem na pociąg do Weimaru. Dwaj mężczyźni w emerytalnym wieku fotografowali przejeżdżające pociągi. Mieli po kilka aparatów, notatniki i lornetki. Stali na końcu peronu i celowali obiektywami w stronę pędzących pociągów. Coś zapisywali. Nie musieli już pracować. Korzystali z wolności. Nie marnowali reszty czasu, który im pozostał. Ja miałem trzy godziny. Po prostu siedziałem i patrzyłem na wszystko. Jak ci starzy chłopci z Polski, z Węgier albo Rumunii. Gdy przestają pracować, gdy już mogą w życiu odpocząć, siadają na ławeczkach przed domami i patrzą. Patrzą na świat jak na film. Siedzą nieruchomo z rękami na kolanach i tylko czasem poruszają powiekami albo sięgają po papierosa. Dopóki nie zapadnie mrok. W Niemczech stosuję tę samą strategię. Zakładam nogę na nogę i po prostu patrzę. Pozwalam, by obrazy wchodziły we mnie i staram się nie myśleć. W końcu przyjechał mój pociąg. Zaczęły się zagajniki, laski, łąki, czasami jakaś hippika, stajnie, konie, ale skromnie i rzeczywiście bardziej enerdowsko niż na przykład pod Hamburgiem. Było płasko, na żółtawych marcowych łąkach czerniły się kretowiska, a w oddali stały samotne, próchniejące myśliwskie ambony. O zachodzie słońca mijałem Halle. Niebo wypogodziło się. Było świetliste i złote. I w tym świetle

zachodu oglądałem petrochemiczny industrial, zbiorniki, kolumny rektyfikacyjne, połyskliwy, srebrny metal, pióropusze czerwonych płomieni nad wysokimi kominami, a potem białe skrzydła prądotwórczych wiatraków. Wszystko w tym świetle wyglądało nieludzko, wyraziście i pięknie. Ale zaraz potem zaczęły się ogródki działkowe. Slumsy robotniczej rekreacji, budy z dykty, szalasy z kominami, cygańskie osady ludu pracującego butwiejące i martwe po zimie, ledwo wystające z podmokłych nizin. I cały czas to rozpalone złotoczerwone niebo, które spopielalo wszystkie kształty i zamieniało Saksonię-Anhalt w czarne pogorzelisko.

Następnego dnia wracałem. Jadłem śniadanie w hotelu i przypominałem sobie słowa mojej niemieckiej znajomej z okolic Frankfurtu nad Menem. Byliśmy wtedy w Boltenhagen. Jedliśmy smażone ryby, popijaliśmy piwo, spacerowaliśmy wzdłuż nadmorskich urwisk. Sezon miał się zacząć za dwa-trzy miesiące, ale kurort już działał na pół gwizdka. Starzy, wierni klienci korzystali z umiarkowanych cen. Któregoś dnia moja znajoma, patrząc na nich znad smażonej flądry, powiedziała półgłosem i jakby do siebie: „Oni tutaj nawet twarze mają inne...”. Dawna granica z RFN, przebiegająca jakieś trzydzieści kilometrów na zachód, została wymazana z mapy, ale oni wciąż byli enerdownscy. W nowych volkswagenach, w supersportowych strojach, na najnowocześniejszych rowerach z duraluminium i tytanu oraz z super sprzętem fotovideo ruszali się i gestykulowali jak reszta rodaków, ale byli rozpoznawalni na pierwszy rzut oka. Nawet dla mnie. I teraz, siedząc o ósmej rano na śniadaniu w hotelu Amalienhof, a może jakimś innym, bo kto to spamięta, widziałem to samo. Przy sąsiednich stolikach siedziały wyfiokowane panusie w ciężkiej podrabianej biżuterii. Miały blond ondulacje z odrostami i piły kawę, odginając mały palec z pierścieniem. Towarzyszyli im milczący faceci o zniszczonych twarzach. Starzy inżynierowie, weterani wielkich budów komunizmu. Niektórzy byli ubrani w spodnie od dresu, białe skarpetki i mokasyny. Ten Weimar wyglądał jak mój kraj gdzieś w okolicach Gorlic i Przemyśla. Tylko śniadanie było obfitsze, kawa mocniejsza i kelnerka uśmiechała się bez wyraźnego wysiłku.

A potem omal nie spóźniłem się na pociąg, bo uparłem się, że pójde pieszo, że chociaż trochę przy okazji pozwidzam. Weimar o ósmej rano był piękny i pusty. Ostre światło poranka podwajało miasto. Cienie stały się wyrazistsze od własnych desygnatów. Jakiś germański Giorgio de Chirico się zrobił. Źle obliczyłem odległość. Nie było kogo spytać. Kompletna pustka. Zdążyłem w ostatniej chwili. W Naumburgu wsiedli ludzie jak z prawdziwego Wschodu. Ni to z miasta, ni ze wsi, zniszczone zęby, chustki na

głowach, stare otyłe małżeństwa szukające chyłkiem miejsca, nieśmiałość i spłoszone spojrzenia, bo pociąg, jego wysprzątane, klimatyzowane wagony, przyjechał z jakiegoś lepszego świata.

W Rosslau na kolejowym pustkowiu stała wieża. Mur łuszczył się, osypywał. Trawiła go starość, wilgoć i zaniedbanie. Ale zegar na wieży chodził. Czarne wskazówki biegły wokół białej tarczy.

Nie pamiętam, o czym rozmawialiśmy w Weimarze. Wypiłem tego wieczoru tylko dwa piwa, ale nie pamiętam. Nie pamiętam twarzy. Na kolację jadłem mięso. Dużo mięsa w porządnej niemieckiej knajpie. Organizatorzy najczęściej zapraszają cię po tych wszystkich występach do włoskiej knajpy. Nic, tylko do Włocha. I najlepiej żeby był głośny, zatłoczony, modny i w jakimś przegiętym dizajnie. Bez dwóch zdań – mają kompleks. Lepsze życie jest w słonecznej Italii. A ja lubię niemieckie knajpy i jak jestem czujny, to domagam się niemieckiego żarcia i wystroju. Lubię, jak przychodzą starzy, grubi ludzie, małżeństwa obżartuchów, i lubię patrzeć, jak jedzą. Zwłaszcza na południu, w Bawarii, w Szwabii. Lubię, jak jest normalnie. Włoska knajpa w Niemczech to jest udawanie. Małe porcje i dużo szumu. W niemieckiej nikt niczego nie udaje. Kiedyś w Wiesbaden byłem w jednym lokalu prowadzonym przez Bawarczyka. Byłem z kolegą, który dobrze znał właściciela. Dawno się nie widzieli i zaczęli sobie opowiadać o tym, co im się ostatnio przydarzyło. Pokazywali sobie blizny po operacjach. Przy stoliku podciągali koszule i pokazywali cięcia, szwy, i chwalili się, co tam któremu ostatnio chirurg wyciął. We włoskich knajpach w Niemczech takie rzeczy się nie zdarzają. Ani we francuskich. Mogą zdarzać się w bałkańskich. W czeskich pewnie też.

W każdym razie wtedy w Weimarze wypiłem tylko dwa piwa. Dwa miesiące później w Offenburgu też chyba tylko dwa na przyjęciu i trzecie w hotelu przed snem. To trzecie wypiłem z ciekawości, bo w hotelowych instrukcjach, co to leżą w każdym pokoju, znalazłem informację, że nocny bar znajduje się w garażu. No więc zszedłem tam o północy i natknąłem się na wielką żelazną szafę z szufladami. Wrzucało się euro albo dwa i wyciągało szufladę, a na jej dnie leżała flaszką. Spałem w sześćdziesięciu niemieckich hotelach, ale coś takiego widziałem pierwszy raz. W Sonnehotel. Wziąłem swoją flaszkę i na palcach wróciłem do pokoju. Chyba nawet jej nie dokończyłem.

Zazwyczaj jest inaczej. Zazwyczaj piję. Byłem pijany w wielu niemieckich miastach i w niemieckich wsiach. Byłem pijany w Berlinie, w Hamburgu, w Monachium, we Frankfurcie nad Menem, w Dreźnie, w Lipsku, w Norymberdze, w Kolonii, w Bonn, w

Aachen, w Düsseldorfie, w Heidelbergu, w Koblencji, w Moguncji, w Bremie oraz w Wilhelmshaven albo Bremerhaven, w Kassel i w Getyndze – żeby wyliczyć tylko większe miasta. Trzeźwy byłem w Hanowerze, w Magdeburgu i prawdopodobnie w Darmstadt. Nie mogę sobie przypomnieć, gdzie pijany byłem najbardziej. Prawdopodobnie w Berlinie albo w Hamburgu. To moje ulubione miasta. Dość dokładnie zburzone i potem odbudowane. Dlatego mają tak bezpretensjonalną atmosferę. Dlatego wydaje mi się, że można tam wypić każdą ilość i nic się nie stanie. Kosmopolityczny karnawał. Nie da się na trzeźwo pojechać z Polski do Niemiec. Nie oszukujmy się. To jednak jest trauma. W równym stopniu dotyka specjalistów od uprawy szparagów i pisarzy. Nie da się do Niemiec pojechać na luzie. Jak do, powiedzmy, Monako, Portugalii albo na Węgry. Jazda do Niemiec to jest psychoanaliza.

No więc mam za sobą sześćdziesiąt niemieckich hoteli, sześćdziesiąt niemieckich miast, sześćdziesiąt dworców i siedem niemieckich lotnisk. Trzy razy płynąłem Renem i raz przepłynąłem się łódką przez Dunaj. To było w Ulm. Zdaje się, że więcej czasu spędziłem w podróży, w ruchu, niż w miejscu. Więcej w pociągach niż, powiedzmy, w miastach. Nigdzie dłużej niż dwa dni. Najczęściej jeden i dalej, jedno popołudnie z tym pospiesznym prysznicem, goleniem, popijaniem jima beama, krótką drzemką, spotkaniem, kolacją we włoskiej knajpie, snem, śniadaniem i dworcem. Jestem wędrownym gasterbajterem. Zabawiam publiczność i rano włokę się na dworzec. Jestem komiwojażerem. Samolot, pociąg, hotel. Czasami na kacu nie mam ochoty na śniadanie. Piję kawę dopiero w pociągu, jem kanapkę. Jestem twardy i otwieram jima beama dopiero o pierwszej-drugiej po południu. Na przykład wracając z Tybingi. Jadąc do Getyngi. Przesiadając się we Frankfurcie. Umierając ze strachu w Hamm. Robię to wszystko dla pieniędzy. Na Gara de Nord nie ma kasy. Nikt mnie tam nie zaprasza. Więc jadę do Kassel. Jadę do Konstancji. Pojadę nawet do Cottbus. Żeby wspominać Bukareszt. Żeby wspominać Tiranę. Żeby wspominać rodzinną wieś mojego ojca. Żeby wspominać siebie z dawnych lat, gdy za cały obraz Niemiec wystarczyły mi wojenne filmy radzieckiej i polskiej produkcji. We wczesnych latach osiemdziesiątych pojechałem autostopem do Słubic i patrzyłem na drugą stronę Odry, na Frankfurt. Nie było tam nic ciekawego. Lekka groza NRD i tyle. Komunizm pożeniony z niemieckością – wysoce niepokojąca hybryda. Był zachód, niebo czerwieniało i dymiły kominy. Czerwień komunizmu i czarny dym krematoriów. Takie miałem myśli, a raczej przecucia. Ledwo tam dojechałem, a już zacząłem wracać. Jakiś czas potem słuchałem

Niny Hagen. Koledzy wyjeżdżali na gastarbeit do Berlina Zachodniego, do Düsseldorfu, gdziekolwiek. Przysyłali ukryte w paczkach albo listach działki LSD. Niektórzy grali w knajpach lub na ulicach. Przysyłali porządne struny do gitar. Zostawiali bezrobotnymi i żyli z zasiłku. Nie słyszałem, by przyjaźnili się z Niemcami. Niemcy nie nadawali się do przyjaźni. Brali niemieckie zasiłki, ale w ich opowieściach nie pojawiali się Niemcy jako ludzie. Co najwyżej jako pracodawcy, policjanci albo urzędnicy. I z tych opowieści wynikało, że Niemcy byłyby znacznie przyjemniejszym krajem, gdyby nie było w nim Niemców. Gdyby pozostali sami gastarbeiterzy i emigranci. Niemcy powinni dokąś wyjechać i przysyłać kasę. Moi koledzy z podziwem mówili o cywilizacyjnej sprawności, o jakości życia, ale nie wynikało z tego, że ta sprawność i jakość są dziełem jakichś ludzi, czyli po prostu Niemców. Czasami miałem wrażenie, że oni jeżdżą do jakiegoś przyjemnego i wygodnego kraju, który jest nieco opustoszały i w którym nie żyje nikt poza moimi kolegami. Co najwyżej jacyś Rosjanie albo Czesi.

Ale sam nigdy nie chciałem pojechać. Zrobiłem to dopiero kilkanaście lat później. Przyjechałem koło północy do Lipska. Żeby popatrzeć na postenerdowskich skinów. Musiałem dorosnąć, żeby wyjść z tego cało. Musiałem nabrać dystansu do sowieckiego i polskiego kina wojennego. Musiałem zrezygnować z dzieciństwa. Musiałem wyrzec się tych pięknych zaklęć: „Hände hoch, raus, polnische Schweine”, którymi posługiwaliśmy się na podwórkach w wieku lat siedmiu, przyswajając sobie podstawy niemieckiego. Byłem jednak dzielny i udało się. Pozbyłem się pewnych odruchów. Gdy widzę Niemca w podeszłym wieku, to widzę po prostu starego człowieka, a nie członka tej czy innej formacji wojskowej. Teraz pomagam im wkładać walizki na półki w pociągach. Przytrzymuję drzwi, gdy widzę, że drepczą, żeby zdążyć. Uśmiecham się w windach. Od jakiegoś czasu przestało mnie zajmować, czy byli w Wehrmachcie, czy w SS, czy może w Luftwaffe. Zapewne gdzieś byli. Pan Bóg dał im wystarczająco dużo czasu, by mogli o tym rozmyślać. Pomagam im wkładać walizki na wysokie półki w szybkich pociągach. Gdy wysiadają, też czasem pomagam im z bagażami. Uśmiecham się. Gdzieś między Wuppertalem a Kolonią pomagałem starszemu odczytać numery przedziału i miejsc. Potem tradycyjnie wtaszczyłem jej walizkę na wysoką półkę. Zainteresowana moim szczątkowym niemieckim zaczęła mnie wypytывать, skąd jestem. Zrobiliśmy z tego zgadywanke. Wymieniła prawie wszystkie europejskie kraje, od Francji poczynając i na Grecji kończąc, myśląc już zapewne z niepokojem o Turcji. Jak automat odpowiadałem „Nein”. W końcu doszliśmy do Jugosławii, a ja wciąż kręciłem

głową. Została nam chyba tylko Albania i Polska. Wstrzymałem oddech... „Polen?... ”. „Yes, my darling, Polen, naturalnie”. Spojrzała na mnie rozczerowana i straciła zainteresowanie. Na szczęście zaraz była Kolonia, kolońska skyline, katedra i dworzec. Właśnie pod katedrą którejś nocy widziałem największego szczura w życiu. Po prostu siedziałem w środku nocy na ławce, a on niespiesznie przeszedł mi między nogami. Siedziałem pod katedrą, bo nie chciało mi się wracać do pokoju w hotelu. Gdzieś na wysokości okien biegły tory kolejowe i nie było nawet telewizora, o minibarze nie wspominając. Ale dwa albo trzy lata później mieszkalem w Kolonii w apartamencie. To były chyba ze dwa wielkie pokoje, kuchnia i łazienka wielkości kawalerki. I bar inclusive. Był jeszcze taras z widokiem na katedrę. Na poręczach tarasu siedziały sztuczne czarne kruki z plastiku. W apartamencie stały dwa wielkie łóżka i żeby nic nie stracić, pół nocy spałem w jednym, a pół w drugim.

Ale wtedy ta staruszka wysiadła w Kolonii, a ja jechałem dalej. Prawdopodobnie do Frankfurtu. Za Bonn brzegi Renu zaczęły się wypiętrzać. Była jesień, chyba początek listopada. Złote światło wypełniało dolinę rzeki, ciepły blask spływał jak patoka z urwisk porośniętych winoroślą. Saint Goar, Lorelei, zamki na skalnych urwiskach, kraina niczym ilustracja z książek dzieciństwa. Po prostu kicz w łaskawym blasku późnej jesieni. Dziesiąty raz jechałem tą trasą. A może piętnasty. Znowu mijałem Bingen, błotnisty plac parkingowy, i rozmyślałem o legendzie Hildegardy. Zaraz potem zaczynały się ogródki działkowe, które wcześniej nierozzerwalnie kojarzyły mi się z komunizmem. Te biedadomki, biedaaltanki, ogrody i parki na czterdziestu metrach kwadratowych dwa kroki od kolejowych torów z pociągami jadącymi dwieście na godzinę. W każdym razie dziesiąty albo piętnasty raz jechałem tą trasą, by jak zwykle wysiąść na Hauptbahnhof we Frankfurcie. Przy automacie telefonicznym stał śniady koleś. Z kieszeni džinsów wystawały mu pliki banknotów. Rozmawiał i kiwał się. Z tylnych kieszeni wystawały mu pliki pięćdziesięcioeurówek, z przednich zwitki dwudziestek. Miał tego setki, albo nawet tysiące i kompletnie się nie przejmował. Przy głównym wejściu ogromna blondyna krzyczała na czarnego faceta. Była od niego wyższa o głowę. Prawdziwa Walkiria. Facet mrużył oczy i czekał, aż ucichnie. Wyszedłem z dworca. Znowu widziałem czerwoną reklamę koncernu KIA. Ruszyłem w stronę Westendu. W stronę Lindenstrasse. Jeśli to była jesień, to pod nogami szeleściły liście kasztanowców. Otworzyłem wejściowe drzwi, wspiąłem się na trzecie piętro i wszedłem do gościnnego mieszkania mojego wydawnictwa. Zawsze dobrze się w nim czułem. Zawsze zastawiałem pełną lodówkę: ser, mięso i wino, i nikt mnie nie niepokoił.

W tym mieszkaniu wszystko było szare. Podłoga, sprzęty i tak dalej. Wszystko w łagodnie stalowym kolorze. Pełna anonimowość. Okna wychodziły na ulicę, ale było cicho. Na wyciągnięcie ręki rosły wysokie drzewa. Mogłem smażyć sobie jajecznicę, popijać czerwone albo białe i wsłuchiwać się w odgłosy za oknem. Nasłuchiwać odrzutowców i monotonnego odgłosu wielopasmowych tras oplatających miasto. Kiedyś w nocy wyszedłem na spacer i widziałem, jak wielka ciężarówka na bukareszteńskich numerach próbowała wypłatać się z sieci spokojnych ulic gdzieś w okolicy Mendelssohnstrasse. Ja też czułem się jak zbłąkany rumuński kierowca. Ale lubiłem tam być, w tym mieszkaniu. Odzyskiwałem siły. Nie musiałem nic do nikogo mówić. Jadłem jajecznicę, robiłem pranie, popijałem i wsłuchiwałem się w pomruk miasta. W szarej szafie była nawet deska do prasowania i żelazko. Siadałem przy stole w pokoju, zapalałem lampę i wyobrażałem sobie, że muszę napisać książkę o Niemczech, bo jeśli tego nie zrobię, to pozostanę tu na wieki. Będę jadł jajecznicę, nasłuchiwał, popijał czerwone albo białe i gdy w nocy zabraknie mi pieczywa albo kawy, albo alkoholu, będę szedł na dworzec po zakupy. Wyobrażałem sobie, że siedzę naprzeciwko okna i piszę. Spisuję wszystko, co zapamiętałem. Dzień po dniu, miasto po mieście, hotel po hotelu, literaturhaus po literaturhausie, księgarnia po księgarni, knajpa po knajpie. Samolot po samolocie i pociąg po pociągu. W każdym razie tylko tam w Niemczech miałem czas, żeby o wszystkim pomyśleć. Cztery albo pięć dni. Potem znowu pakowałem plecak, wkładałem klucze do koperty, wrzucałem do skrzynki i ruszałem dalej. Do Regensburga, do Heilbronn, do Kilonii, do wszystkich diabłów.

Ja też, jak się zdaje, niewiele piszę o Niemcach. Całkiem jak moi koledzy sprzed dwudziestu lat. Nie piszę, ale ich obserwuję. Nie mogę oderwać od nich wzroku. Podczas tych wszystkich podróży widziałem setki, tysiące, dziesiątki tysięcy Niemców. To pozostawia ślad. Tak jak na zawsze pozostawił ślad ten samotny starzec z dworca w Stuttgarcie: „Zatrzymaj się teraz, bym ci oznajmił słowo Boże”. Albo ta trójka, która wsiadła do zatłoczonego niedzielnego pociągu w Karlsruhe: wszyscy po pięćdziesiątce, wszyscy spuchnięci od alkoholu i śmierdzący. Dwóch mężczyzn i jedna kobieta. Ona wyglądała najgorzej. Miała twarz debilki i kompletnie pusty wzrok. Usiedli naprzeciwko. Patrzyłem w jej oczy i widziałem nicość, ścianę wagonu za jej plecami i pejzaż za ścianą. Na szyi miała plastik z legitymacją inwalidzką. Młodzież grzecznie ustąpiła jej miejsca. Jeden z kolesi jechał jako jej opiekun i konduktor nie chciał od niego biletu. Drugi sobie kupił. Obaj byli brodaci, długowłosi i cuchnęli tak samo jak nasi. Siedzieli nieruchomo jak Indianie na starych filmach. Ubłocona dzieciarnia z

plecakami wracała do domów. Przesiąknięci byli wonią ogniska. I ten zapach mieszał się ze smrodem tamtych. Nie zapamiętałam żadnego z tych szczeniaków, ale twarz tej kobiety i jej opiekuna pamiętam do dzisiaj. Ona przypominała mi wariatkę z sąsiedniej wsi, a on nieżyjącego już polskiego aktora grającego rolę zbrojnika w serialu. Też jechali do Stuttgartu.

Tak więc mógłbym opisywać i opisywać. Pół roku wcześniej, jesienią, obudziłem się w hotelu w Bonn i z okna widziałem Ren. Był mglisty sobotni poranek. Słońce wstawało dopiero nad wzgórzami drugiego brzegu i rozświetlało złocistą mgłę. Nie miałem kaca, więc zszedłem na śniadanie do restauracji. Mimo wczesnej pory siedziało tam już sporo gości. Piłem kawę, jadłem parówki z musztardą i patrzyłem na nich. To byli głównie starsi ludzie – pary, małżeństwa. Kończyli posiłek i wychodzili na taras restauracji, który otwierał się na rzekę. Więc oni wychodzili, stawali twarzą do słońca i trzymając się za ręce, po prostu patrzyli w głąb tego mglistozłocistego dnia. Patrzyli bez słowa w głąb swojego kraju. Było w tym coś pogańskiego i poruszającego. Starzy ludzie, trzymając się za rękę, patrzyli na światło w stanie niemal czystym. Jak dzieci zafascynowane narodzinami dnia.

Zjadłem swoje parówki i poszedłem na górę, żeby się spakować, bo jak zwykle wyjeżdżałem. Od rzeki dobiegało dudnienie diesli zmagających się z prądem. Przy nabrzeżu cumowały: Wappen von Bonn, Beethoven i Moby Dick. Chodnikiem biegła Chinka w czarnym dresie. Poznałem z daleka, że to Chinka, bo światło na jej twarzy odbijało się zupełnie inaczej niż na twarzy białej kobiety. Spakowałem się i przez park poszedłem jak zwykle na dworzec, żeby po raz dwudziesty pojechać doliną Renu w stronę Kolonii albo Frankfurtu. Ale jeśli to była jesień sprzed roku, to jednak do Frankfurtu. Żeby znowu pięćdziesiąt kilometrów przed miastem oglądać na bezchmurnym niebie białe smugi kompensacyjne samolotów schodzących do lądowania. Zawsze lubiłem patrzeć, jak zbiegają się promienie nad miastem, nad lotniskiem, i wyznaczają coś w rodzaju jeszcze jednego centrum świata, coś w rodzaju jeszcze jednej fikcji. Teraz próbuję sobie przypomnieć, czy Frankfurt Flughafen był pierwszym lotniskiem w życiu, na jakim lądowałem, bo startowałem raczej z ojczyzny. Chyba tak. Prawdopodobnie umierałem ze strachu. Mniej więcej tak jak statystyczny Niemiec umiera, jadąc do Polski swoim własnym drogim autem. Nad statystycznym Niemcem miałem tę przewagę, że jeszcze w kraju kupiłem sobie butelkę jima beama. I zdaje się, że wytrzymałem nawet ten pociąg bez maszynisty, który kursuje między terminalami, chociaż to było tak, jakbym zobaczył jeźdźca bez głowy.

Jednak powoli się przyzwyczajam i właściwie lubię lotniska. Przypominają mieszkanie przy Lindenstrasse. Też są uspokajająco szare. Czasami jest prawie pusto i można iść pół kilometra, odczytując numery kolejnych wyjść. Na odlot do Skopje czeka siedem osób. Następne stanowiska są martwe. Komputery śpią. Pali się zapomniany napis „Kiszyniów”. Między fotelami walają się papierowe kubki po kawie i gazety. Nostalgia lotnisk dorównuje melancholii dworców kolejowych. Tak jest w Monachium, tak jest wszędzie, gdzie tylko są te długie, bezludne hale. I najlepiej, żeby jeszcze padał deszcz. Żeby w mokrym asfalcie odbijały się sylwetki samolotów nieznanych linii.

Tak, melancholia i nostalgia to jedyny sposób, żeby w Niemczech nie zwariować. Tylko tak można zneutralizować psychicznie ten kraj. Próbuję sobie wyobrazić płaczącego Niemca i zaczynam chichotać. Nawet płaczącej Niemki nie potrafię sobie wyobrazić. Co najwyżej jakąś emigrantkę z niemieckim paszportem. Tak, świat wyglądałby trochę lepiej, gdyby człowiek mógł sobie wyobrazić płaczącego Niemca. Niestety. Zostają niemieckie dzieci, niemieckie niemowlęta. Trzymana na uwięzi melancholia i alkohol w rozsądnych dawkach – tylko tak można przetrwać literacką trasę z Monachium do Hamburga. Patrzyć na zakłady Mercedesa i połykać łyż. Wsiadać do srebrnego cygara ICE i mieć w sercu jesień. Spacerować po stadionie olimpijskim w Berlinie i nucić cygańską melodię z Siedmiogrodu. Broń Boże nie poddać się ogólnemu nastrojowi na ulicach, placach i w środkach komunikacji. Patrzyć w oczy siedemdziesięcioletniemu obywatelowi w złotych okularach siedzącemu naprzeciwko w przedziale i pociągać z butelki wschodnioeuropejskiej długości łyk jima beama. Najczęściej to obywatel odwraca wzrok, ponieważ boi się, że zostanie poczęstowany. To są proste rady, ale mogą się przydać, gdy ktoś wyjeżdża na tydzień-dwa.

Kiedyś byłem w Niemczech samochodem, ale tylko w Lipsku, więc to się nie do końca liczy. Powinienem to robić częściej, bo lubię nudę autostrad. Lubię, jak geografia zamienia się w czystą abstrakcję. Lewym pasem grzeją merce, beemki i porszaki. Inne fury w ogóle się tam nie pchają. Takie są zasady i każdy zna swoje miejsce. Kolesie w kabrioletach mają czarne okulary, białe spodnie i złotą biżuterię. Przypominają Czarnogórców. Może nawet są Czarnogórcami? Kto to może wiedzieć na berlińskiej obwodnicy? Tak, trochę mi brakuje samochodowej jazdy po Niemczech. Nie można dobrze poznać kraju, nie poznając jego automobilistów. Pociąg i samolot to nie wszystko. Zdaje się, że do tej pory widziałem więcej parkujących niż jeżdżących niemieckich aut. Z samolotu czasami widać trochę ruchu, czasami trochę widać z pociągu, ale to nie to samo jak wtedy, gdy możesz się przyjrzeć przez szybę

wyprzedzającemu albo wyprzedzanemu. No więc powinienem, ale jak już wspomniałem, dość często przebywam tam pod wpływem alkoholu i na dodatek jeszcze mam problemy z parkowaniem w mieście. Już widzę, jak po pijanemu szukam miejsca gdzieś w centrum Berlina i próbuję się wcisnąć swoim brudnym japońskim rękem między mercedesa za sto tysięcy euro i beemę za sto pięćdziesiąt.

Jednak z tego, co widziałem, wynika, że oni mimo wszystko prowadzą strasznie poważnie. Nie ma w tym radości. Jak ktoś prowadzi BMW, to prowadzi BMW i nie ma przebaczyć. Jak ktoś prowadzi nowego merca, to kompletnie nie ma porównania z tym, jak ktoś prowadzi używanego. To widać i czuć. Myślę, że niemiecka motoryzacja to jednak coś w rodzaju nowego Almanachu Gotajskiego. Mój kolega Niemiec posiada stary zardzewiały francuski samochód, ponieważ taki ma kaprys. Mieszka w porządnej dzielnicy, sam jest dość porządny, ale żaden z porządnym sąsiadów mu się nie kłania. On, jako posiadacz francuskiego auta z wgniecionymi drzwiami, musi uklonić się pierwszy. Wtedy ewentualnie się odkłaniają, Ale też nie zawsze. Dorastające dzieci mojego kolegi proszą go na kolanach, żeby nie przyjeżdżał po nie do szkoły tą trupiarnią. „Tato, przecież nie jesteśmy Turkami ani Polakami”, tak go błagają, klękają i składają dłonie. I żeby to wszystko zgłębić, powinienem kiedyś wytrzeźwieć i pojechać do Niemiec autem. Ach, wślizgnąć się w hiperrealną sieć autostrad, zaplątać się w nadprzyrodzone trajektorie rozjazdów, estakad i obwodnic. Jechać i stawać tylko po to, by zatankować. Tak, być jak Jack Kerouac Bundesrepubliki, być jak Dean Moriarty Szlezwika- Holsztynu i Saksonii-Anhalt. Nareszcie dojechać tam, gdzie nie dojeżdżają srebrne ICE i nie lądują samoloty. Porzucać sześciopasmówki, w celu zagłębienia się w bukoliczny pejzaż Meklemburgii albo wysokogórski krajobraz Bawarii, i znowu powracać na autobahny, by grzmocić sto pięćdziesiąt i patrzeć, jak czerwona wskazówka od paliwa nieubłagane zbliża się do „Empty”. Tak kiedyś zrobię. Przyjadę autem i będę jeździł w kółko, nie zajeżdżając do żadnego miasta, będę tylko odczytywał drogowskazy: Berlin, Monachium, Frankfurt, Hamburg, i będę grzał dalej. W nieskończoność i nicość, póki nie rozleci się silnik i póki nie zardzewieje na amen karoseria, i póki nie umrę z bezsenności. I wtedy zatrzymam się na Lindenstrasse, i jako trup wejdę na drugie piętro, by to wszystko opisać.

4. Lingvostilistička analiza

Kao što sam ranije u uvodu naglasio, u ovom poglavlju usredotočit ću se na specifični razgovorni stil Andrzeja Stasiuka kojim odiše njegovo stvaralaštvo.

Etimološki gledano, poljski pojam *dzieciak* svoj korijen nedvojbeno vuče od riječi *dziecko*. Veliki rječnik poljskog jezika pod uredništvom prof. Witolda Doroszewskog za pojam *dzieciak* navodi da je to kolokvijalni, prostodušni naziv za dijete koji se katkad koristi kako bi se iskazala bliskost ili nježnost prema određenom djetetu pa ga se može smatrati i hipokoristikom. Drugo značenje za pojam *dzieciak* otkriva nam da se tu riječ može shvatiti i u podrugljivom tonu kad ona u prenesenom značenju opisuje odraslu osobu koja postupi nerazumno ili neozbiljno poput malog djeteta.⁴ Hrvatska istoznačnica poljskog leksema *dzieciak* glasi *klinac*. Na Hrvatskom jezičnom portalu pod drugim značenjem pojma *klinac* možemo pronaći ostale sinonime za tu riječ, poput *dječaćića*, *dječarca* ili *dečkića*. U množini pojam *klinci* ne mora nužno označavati samo mušku djecu, već i mješovitu skupinu djece. Zanimljivo je primijetiti kako je nastala ta riječ. Pod etimologijom za riječ *klinac* u rječniku je navedeno da je ona ušla u hrvatski jezik preko njemačkog pridjeva *klein* što znači malen.

Sljedeći je kolokvijalizam glagol *gadać* koji prevodimo kao *govoriti*, *pričati*, *razgovarati* ili *pripovijedati*, a može imati i negativnije značenje poput *blebetati*, *brbljati* ili *naklapati*. Glagol *gadać* izvrstan je i čest primjer kolokvijalnog stila. U svakodnevnom govoru često se rabi i može imati različitu emocionalnu pozadinu. Rječnik poljskog jezika iz 1969. pod uredništvom prof. Doroszewskog pojašnjava da se taj glagol u svakodnevnom razgovornom stilu upotrebljava obično u podrugljivom tonu. Tako je i u primjeru iz putopisa: *Próbowalem patrzeć na pejzaż, ale Serb, czy może Chorwat mnie rozpraszał. Gadał, jakby był u siebie, jakby czas nie istniał...* Taj oblik slobodno možemo prevesti glagolima *blebetati*, *brbljati* ili *naklapati* jer oni i u hrvatskom jeziku imaju blago pejorativan prizvuk. S druge pak strane, primjerice, u frazi *szkoda gadać* (uzalud je govoriti, šteta riječi) glagol *gadać* ima više neutralan nego podrugljiv prizvuk.

Mnogi žargonizmi ili kolokvijalizmi, koji kod Stasiuka dolaze do izražaja, mogli bi se ubrojiti u zasebnu kategoriju koja se odnosi na automobile i promet. Već se na početku

---

⁴ Usp. <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/Dzieciak;18267.html>

putopisa može zamijetiti kako Stasiuk žargonskim izrazom objašnjava da *cijeli grad pripada Merđi* (*całe miasto należy do Merca*). Zatim se kasnije i povećava broj žargonskih izraza za različite modele automobila: *Lewym pasem grzeją merce, beemki i porszaki. Inne fury w ogóle się tam nie pchają. – Lijevom trakom jure merđani, bembure, poršeici. Druge pile tamo se uopće ne guraju*. Glagol *grzać* primjer je koji se lako može naći u svakodnevnom razgovornom stilu, najbolje ćemo ga prevesti hrvatskim kolokvijalizmima poput *juriti* ili *pičiti*. Riječi *merc*, *beemka* i *porszak* tipični su žargonizmi u poljskom jeziku i označavaju modele automobila čiji službeni nazivi glase *Mercedes*, *BMW* i *Porsche*. U žargonu hrvatskog jezika možemo pronaći njihove ekvivalente kao što su: *merdo* (*merđan*), *bembura* i *poršeić*. Riječ *fura* na poljskom jeziku označava skupocjeni, luksuzni automobil. Ovdje je također riječ o žargonizmu kolokvijalnog stila koji prevodimo na hrvatski jezik kao *pila*. Sljedeći predstavnik kolokvijalnog stila, na koji u izvornom tekstu nailazimo, glasi *rzęch*. U rječniku poljskog jezika *rzęch* označava *stari, dotrajali mehanizam ili vozilo*. Taj pojam najbolje se može prevesti kao *krntija*. Na Hrvatskom jezičnom portalu *krntija* je također navedena kao kolokvijalizam i objašnjena: *od duge upotrebe dotrajalo vozilo ili veći kućanski aparat (ob. automobil)*. I poljski i hrvatski pojam popraćeni su pejorativnim prizvukom. Na sljedećem primjeru možemo vidjeti da je poljska riječ, koja je dio standardnog jezika, prevedena hrvatskim žargonizmom: *... ale to nie to samo jak wtedy, gdy możesz się przyrzyć przez szybę wyprzedzającemu albo wyprzedzanemu. – Ali to nije isto kao kad se kroz šajbu možeš osvrnuti za onim koji te pretječe, odnosno za onim kojeg ti pretječeš*. Iz stilskih razloga, kako bih čitatelju po mogućnosti u što većoj mjeri mogao približiti Stasiukov kolokvijalni stil, koji obiluje žargonizmima, odlučio sam se prevesti riječ *szyba* kao *šajba*. Možemo primijetiti veliku sličnost između poljskog i hrvatskog oblika za istu riječ. I u pravu smo kad kažemo da nalikuju jedna drugoj s obzirom na to da je riječ o posuđenici iz njemačkog jezika – *die Schiebe*. U poljskom jeziku ona je dio standardnog jezika i njezin stručni naziv glasi *szyba panoramiczna* te je definirana kao prednje ili stražnje automobilsko staklo koje osigurava široko vidno polje. U hrvatskom jeziku riječ *šajba* je germanizam ili točnije austrijacizam koji se udomaćio u kajkavskom narječju i to u kolokvijalnom stilu. Standardni naziv za *šajbu* je vjetrobransko staklo. U primjeru *Jechać i stawać tylko po to, by zatankować – Voziti i zaustavljati se jedino zbog tankanja* možemo utvrditi da je poljski izraz dio standardnog jezika, doduše u većoj mjeri razgovornog stila, dok se hrvatska riječ *tankanje* rabi isključivo u razgovornom stilu pa stoga bolje odgovara ovom žanru, nego sintagma iz

hrvatskog standardnog jezika – *natočiti gorivo*. Na primjeru hrvatskog prijevoda možemo vidjeti da je došlo do transpozicije s obzirom na to da je poljski glagol iz stilskih razloga preveden hrvatskom imenicom. O prijevodnim strategijama i postupcima više će biti riječi kasnije u zasebnom poglavlju.

Sljedeći je primjer zanimljiv ne samo na lingvističkoj, već i na stilskoj razini: *Siedzą i palą w gromadach, w swoich plemionach, siedzą i czekają. Na ulicach stoi blada, skacowana żulia we fryzurach z lat siedemdziesiątych: z przodu krótko, a z tyłu plereza sięgająca ramion. Nigdzie się już tego nie widuje, tylko przy frankfurckim dworcu. Stoją i wyczekują.* – *Sjede i puše u gomili, u svojim plemenima, sjede i čekaju. Na ulicama stoje blijedi i mamurni probisvijeti s frizurama iz sedamdesetih godina: sprijeda kratko, a straga fudbalerka koja seže do ramena. Nigdje se to više ne može vidjeti osim uz frankfurtski kolodvor. Stoje i čekaju.* Ako se lingvistički usredotočimo na ovu rečenicu, možemo zapaziti poljski izraz *żulia* koji zapravo predstavlja zbirnu imenicu za besposličare, skitnice ili propalice. Ta poljska riječ dio je žargona. U ovaj se kontekst dobro uklapa hrvatski pojam *probisvijet* koji je dio standardnog jezika, ali je klasificiran kao pogrdnica. *Plereza* na poljskom i *fudbalerka* na hrvatskom također su žargonski izrazi za vrstu frizure koja je bila popularna sedamdesetih godina prošlog stoljeća zbog toga što su je često nosili tadašnji nogometaši – otuda potječe i naziv na hrvatskom jeziku. Što se tiče samog pojma *fudbalerka*, poljski jezik ovdje višestruko nadmašuje hrvatski jezik po brojnosti sinonima za taj pojam. Osim spomenute *plereze* postoje i *czeski piłkarz* (koja je možda i najbliža hrvatskom obliku), pa onda *czeski hokeista*, *pletwa*, *firana*, *dywan*, *czeski metal*, *na enerdownca* ili *na Czecha*. Možemo samo pretpostaviti da su Poljaci u Česima pronašli inspiraciju za takvu modu budući da svaki drugi izraz sadrži pridjev *češki*. Što se tiče stilistike spomenutog primjera, vidimo kako putopisac objektivno i bez uljepšavanja opisuje ljude koji se nalaze na društvenom rubu. Vjerno ih oslikava i prikazuje njihovu stvarnost na ulicama velegrada: blijedi su i mamurni od neprospavane noći i od velike količine konzumiranog alkohola.

Uspoređujući sintagmu *buty w szpic* s identičnim hrvatskim izrazom *cipele u špic*, možemo zaključiti da su obje riječi posuđenice iz njemačkog jezika, odnosno germanizmi, s time da je riječ *szpic* u poljskom dio standardnog jezika, dok je u hrvatskom jeziku riječ *špic* dijalektizam, tj. kajkavizam ograničen na prostor sjeverozapadne Hrvatske.

Stasiuk kasnije opisuje skupinu Rusa koju je zatekao u Berlinu te ih karakterizira dvjema podrugljivim riječima: *sadło i gorzala* – *salo i żestica*. Riječ *gorzala* svojstvena je kolokvijalnom stilu te je prevodimo kao *żestica* koja je također kolokvijalizam. Za ta dva pojma zanimljivo je zamijetiti da su kulturološki obojeni. Izvornom govorniku poljskog jezika pri spomenu riječi *gorzala* pojavit će se asocijacija na votku dok će izvorni govornik hrvatskog jezika riječ *żestica* povezivati uz rakiju.

Sljedeća dva kolokvijalizma, na koje nailazimo analizirajući poljski izvornik, zapravo su sinonimi *facet* i *koleś*. Pojam *facet* najčešće prevodimo kao *tip* ili *frajer*. Poljski kolokvijalizam *facet* etimološki se može dovesti u vezu s latinskim pridjevom *facetus*, što je značilo „smiješan, veseo, duhovit”, također „elegantan, prijateljski” (kod Cicerona se može pronaći isti takav epitet koji se odnosi na grčkog komediografa Aristofana). I u poljskom se jeziku nekoć govorilo o *facetu* kao o *veselom i šaljivom čovjeku*. Danas – uz napomenu da je riječ o kolokvijalizmu – pojam *facet* rječnici definiraju kao: „šaljivo ili ironično, podrugljivo o muškarcu, obično nepoznatom”. Ostali sinonimi su *osobnik* i *gość*. Međutim, postoje i leksikoni koji tretiraju pojam *facet* jedino kao kolokvijalan naziv za čovjeka bez ikakvih emocionalnih karakteristika.⁵ Hrvatski ekvivalent *tip* objašnjen je kao onaj koji se odlikuje bitnim svojstvima unutar iste vrste; izraziti predstavnik određene vrste ili sloja ljudi. Postoji i sinonim za riječ *facet* koji susrećemo u kasnijem dijelu putopisa. Taj sinonim glasi *koleś* i rabi se isključivo u razgovornom stilu. Po tvorbi je zapravo riječ o umanjenci poljske riječi *kolega* koja svoje podrijetlo, baš kao i pojam *facet*, vuče iz latinskog jezika. Do sedamdesetih i osamdesetih godina u poljskom jeziku taj pojam imao je posve neutralan predznak, no tada se taj pojam prvi puta počinje pojavljivati u drugačijem tonu. Otada *koleś* služi za oslovljavanje kakvog sumnjivog *tipa* za kojeg se smatra da nema najbolje namjere i često vodi mutne poslove.⁶

Stasiuk ostaje vjeran svom pripovjedačkom stilu i čuvar zakona naziva *gliniarze* što bi „odgovaralo” našim *murjacima* ili *drotovima*. Poljski žargonizam *gliniarz* svoje podrijetlo vuče od riječi *glina* koja predstavlja tip ljepljive zemlje u upotrebi u lončarstvu i keramici. Ta riječ, u svakom pogledu, ima negativnu konotaciju jer se sve vrste asocijacija s *glinom* negativno odražavaju na sliku čuvara javnog reda: ljepljive ruke, često zabadanje nosa u tuđa posla i teškoće kad ne želimo imati posla s njim, mrlje

⁵ Usp. <https://gazetawroclawska.pl/jan-miodek-o-facetach-facetkach-i-faciach/ar/314646>

⁶ Usp. <https://sjp.pwn.pl/ciekawostki/haslo/koles;5756875.html>

nakon takvog kontakta, tvrdoća i krhkost postupanja ovisno o okolnostima, pa čak i uvjerenje da to je vrsta ljudi potpuno drugog kova (*ulepiony z innej gliny*). Jednako tako i glina je ljepljiva, teško ju je ukloniti s ruku nakon što je se upotrebljava te nakon nje ostaju mrlje.⁷ Hrvatski žargonizam *drot* potječe od njemačkog *Draht* što označava žicu, a drugi oblik *murjak* svoje podrijetlo vuče iz talijanske riječi *muro* koja označava zidove ili bedeme, odnosno mjesto gdje su obično bili istražni zatvori.⁸

Nadalje, spominje se i žargonizam *skini* koji prevodimo sa *skinsi*, a čiji je službeni naziv *skinheads*. Riječ je o terminu za pripadnike supkulturne skupine karakteristične po agresivnosti, rasizmu i šovinizmu, a koji se raspoznaju po izbrijanim glavama i uniformama sličnim vojničkim.

Stasiuk se ne ustručava koristiti pejorativne ili vulgarne izraze. To vidimo na sljedećim dvama primjerima: *Jakiś kretyn pomylił się i wysłał mi złe bilety. – Neki se kreten zabunio i poslao mi pogrešne karte*. Izraz *kretyn* smatra se pejorativom koji se isključivo upotrebljava da bi se nekoga uvrjedilo, aludirajući na mentalnu zaostalost osobe na koju se ta uvrjeda odnosi. Sljedeći pejorativ na koji nailazimo glasi *zadupie* i ovisno o kontekstu može ga se smatrati i vulgarnim. Što se tiče tvorbe riječi izraz *zadupie* nastao je korištenjem prefiksa *za* (iza) i osnove riječi *dupa* (dupe, guzica). Hrvatski prijevod *pripizdina* nesumnjivo je vulgarniji od poljskog pejorativa *zadupie*, a nastao je korištenjem prefiksa *pri* i osnove riječi *pizda* koja je zapravo, lingvistički gledano, uvrjedljiv naziv za ženski spolni organ, k tome još vrlo negativno okarakteriziran. Zanimljivo je da i u poljskom jeziku postoji pojam tvorbeno istovjetan hrvatskoj *pripizdini*, a to je *wypizdziwo*. Oba ova pojma mogu se u nešto pristojnijem tonu objasniti kao *zabačeno* ili *zaostalo mjesto*, *selendra* ili frazemom *Bogu iza nogu*.

Čest žargonizam, koji se susreće u poljskom jeziku, možemo naći i kod Stasiuka. Naime, radi se o pojmu *kibel* koji prevodimo kao *zahod*. Riječ *kibel* potječe od njemačkog *Kübel*, a čak i na Hrvatskom jezičnom portalu možemo pronaći pojam *kibla* koji se više pojavljuje kao regionalizam ili srbizam, a označava posudu (usp. *kabao* – *kibla*) u koju se vrši nužda u zatvorima. Još jedan primjer čestih žargonizama predstavljaju pojmovi *kasa* odnosno *lova*. Riječ *kasa* svoj korijen ima u engleskom *cash*, a riječ *lova* svoj korijen vuče iz romskog jezika.

⁷ Usp. <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/glina-i-gliniarz;3274.html>

⁸ Usp. <http://www.matica.hr/vijenac/277/zbir-u-uzama-9903/>

Sljedeća tri pojma koja ubrajamo u žargonizme glase: *żarcie*, *impreza* i *taryfiarz*. Ovisno o kontekstu, izraz *żarcie* možemo prevesti u blažem tonu kao *klopa* ili grublje kao *žderačina*. Žargonski oblik *żarcie* nastao je od glagola *żreć* što bi značilo *žderati* ili *izjedati*. *Imprezu* ili *impru* (kako je moderno reći u govoru mladih) prevodimo hrvatskim žargonizmom *tulum* koji, zanimljivo, svoje podrijetlo vuče od turskog izraza za *praznu mješinu za vino*. Pojmom *taryfiarz* u žargonu se oslovljava *taksist*. Riječ potječe od pojma *taryfa* koji označava službeno utvrđenu cijenu ili vrijednost usluge koja je svojstvena zanimanju taksista.

Riječ *enerde* često se proteže kroz putopis i zapravo je kratica karakteristična za razgovorni stil. Pojam *enerde* izgovorna je simulacija službene kratice *NRD* (*Niemiecka Republika Demokratyczna*) koju se na hrvatskom jeziku službeno naziva *Njemačkom Demokratskom Republikom*. Svakodnevni i uobičajeni naziv na hrvatskom jeziku glasi *Istočna Njemačka*.

U jednom dijelu spominje se i *skłot*, odnosno na hrvatskom *skvot*. Valja napomenuti da se radi o posuđenici iz engleskog jezika koja izvorno glasi *squat*, a označava praznu, napuštenu zgradu ili kuću u koju se tko bespravno useljava. Oba oblika *skłot* i *skvot* pravopisno su prilagođena hrvatskom i poljskom jeziku, svakom od njih prema njihovom fonološkom sustavu.

Sintagme *mieć kaca* ili *być na kacu* prevodimo na hrvatski kao *biti mamuran*. Obje imenice *kac* i *mamurluk* najčešće se koriste u razgovornom jeziku. Zanimljivo je podrijetlo tih dviju riječi. Poljski *kac* zapravo je germanizam od *Katzenjammer* što prevodimo kao *mamurluk* ili utučenost nakon triježnjenja. Zanimljiva je i etimologija te njemačke imenice. Naime, taj izraz nastao je u jeziku studenata pri čemu se aludiralo na mačje jauke osobito u razdoblju tjeranja.⁹ Izraz *mamurluk* preko posrednika – turskog jezika ušao je u naš jezik. Izvorno značenje na arapskom (*maḥmūr*) znači vinom opijen.

U rečenici *Nie da się do Niemiec pojechać na luzie* – *U Njemačku je nemoguće oputovati opušteno* primjećujemo da je poljski izraz *na luzie* kolokvijalan, dok hrvatski izraz *biti opušten* nema takvu kolokvijalnu odrednicu pa stoga pripada standardnom jeziku. Suprotno tome, primjer *robilem pranie, deska do prasowania i żelazko* – *prao sam veš, daska za peglanje i pegla* u poljskom jeziku pripadaju standardu dok u hrvatskom jeziku za te riječi postoje vrlo učestali žargonizmi kojima se može dosljedno

---

⁹ <https://www.duden.de/rechtschreibung/Katzenjammer>

oponašati Stasiukov pripovjedački stil bogat žargonizmima i kolokvijalizmima. Riječi *veš* i *pegla(nje)* u hrvatski jezik ušle iz njemačkog jezika tako da ovdje govorimo o germanizmima.

U putopisu se spominje i pojam *Murzyn* što prevodimo kao *crnac*. Poljski pojam u načelu ima neutralno značenje i podrijetlo, međutim neki jezikoslovci smatraju ga uvrjedljivim zbog povezane frazeologije. Frazemi *być sto lat za Murzynami* (dosl. *biti sto godina iza crnaca*) u značenju „biti potpuno zaostao” ili *ciemno jak w dupie u Murzyna* (dosl. *mračno kao u crnačkom dupetu*) u značenju „vrlo mračno” pokazuju zašto neki jezikoslovci taj pojam opravdano smatraju pogrđnicom. Riječ *Murzyn* u poljskom jeziku postoji od XIV. stoljeća, a svoje podrijetlo vuče od latinskog *Maurus* koji označava stanovnika Zapadne Sahare, nastalog miješanjem Berbera, Arapa i crnaca (na hrvatskom *Maur*).¹⁰ Jedna od kulturoloških i tradicionalnih poveznica s ovom riječju je i tradicionalni kvarnerski nakit *morčić* koji također potječe od latinskog *Maurus* (crnac, Maur).

Posljednja dva primjera možemo klasificirati kao pejorative ili pogrđnice. Stasiuk spominje riječ *szczeniak* koju prevodimo kao *deran*, odnosno neozbiljan ili neodgojen dječak. Emocionalno gledano, sljedeći prijevodni par *wariatka* – *luđakinja* dosta je grublji nego prethodni par jer riječ *deran* ne mora uvijek imati isključivo negativnu konotaciju, već se može nekome od milja reći *derane moj* (najčešće majka djetetu koje čini kakve sitne nepodopštine). *Wariatka* može biti uvrjedljiv naziv za duševno oboljelu ženu ili u prenesenom značenju može opisivati ženu koja je izvan sebe ili koja ne postupi razumno. Taj pojam prevodimo na hrvatski kao *luđakinja*.

U drugom dijelu lingvostilističke analize posvetit ću se putopišćevu stilu. Na početku možemo odmah zaključiti da su njegove rečenice najčešće vrlo kratke i dinamične. One na neki način pokreću čitavu priču jer se nizanjem takvih kratkih rečenica stvara dojam kao da nam putopisac izravno i usmeno prenosi svoje doživljaje:

Wjeżdża się tam windą i podziwia miasto. Oni to robią. Winda kursuje zatłoczona... Chciałem być niewidzialny. Wychodziłem. Oglądałem

---

¹⁰ Usp.

https://www.researchgate.net/publication/287930377_Charakterystyka_pojec_dotyczacych_Afryki_zawartych_we_wspolczesnych_sownikach_jezyka_polskiego

*kościół Świętego Tomasza. Rozmyślałem o Janie Sebastianie Bachu.
Na szczęście miałem ze sobą zapas papierosów. Oglądałem ratusz.
Ulice były puste. Słuchałem odgłosu własnych kroków. Było zimno.
Niemcy spały.*

U opisu građevina i ostalih znamenitosti možemo primijetiti Stasiukovu kićenost izrazima i osobito slatkorječivost. Ti procesi odvijaju se postupno – stupnjevanjem – najprije započinje običnom imenicom, zatim slijedi hipokoristik pa sve „slade” riječi: *Wille, pałacyki, śliczności, cukiernictwo, jakby czas zatrzymał się sto lat wcześniej. – Vile, malene palače, divote, same poslastice, kao da je vrijeme stalo prije sto godina.*

U primjeru *Późna łaskawa jesień złoci ten pejzaż, zasnuwa błękitną mgłą, bierze w palce i delikatnie wyjmuję z rzeczywistości niczym pamiątkowy bibelot* izražena je personifikacija jeseni. Pisac daje jeseni svojstva živog bića kiteći je pritom bogatim šarenim slikama kao što su: opadanje žutog i zlatnog lišća, gusti i modri magloviti prekrivač, slika ljudskih prstiju i slika ukrasnog predmeta. Ova rečenica, prije svega, obiluje vizualnim pjesničkim slikama (*późna łaskawa jesień złoci ten pejzaż, zasnuwa błękitną mgłą... niczym pamiątkowy bibelot*), ali pojavljuje se i jedna taktilna slika (*bierze w palce*).

Kao i u prethodnom primjeru, vidimo da i u sljedećem primjeru Stasiuk pridaje neživom biću – tj. jutru – ljudske osobine snenosti i tromosti: *Poranek jest senny i niemrawy.*

Slijedi zanimljiva i vrlo živopisna slika koja zvuči čak i pomalo nestvarno poput kakve bajke: ... *ciepły blask sływał jak patoka z urwisk porośniętych winoroślą.* Možemo osjetiti toplinu koju stvara taj sjaj. Gustativni elementi vinove loze (odnosno nusproizvod vina) i cijedenog meda pojačavaju osjećaj slasti.

Putopisac personificira čak i bordele: *Burdele śpią, śpią pornokina. Wstali tylko ci, których kac i ćpuński głód wypędził w poszukiwaniu ratunku.* Čitava slika, koju Stasiuk stavlja pred nas, naslikana je u relativno grotesknom tonu. Na tragikomičan se način želi našaliti s viđenim. Zatekao se u gluho doba noći u središtu grada i sve je zatvoreno, čak i javne kuće koje su poznate po svom radnom vremenu pod okriljem noći, no i one tada bivaju zatvorene, na ulici se može zateći jedino mamurne probisvijete i narkomane.

Ako promotrimo sljedeći citat, zamijetit ćemo prekrasne i živopisne slike prirode popraćene detaljnim opisom, a nakon opisa prirode naglo slijedi snažan kontrast – opis industrijskog pogona koji djeluje pomalo zastrašujuće:

Było płasko, na żółtawych marcowych łąkach czerniły się kretowiska, a w oddali stały samotne, próchniejące myśliwskie ambony. O zachodzie słońca miałem Halle. Niebo wypogodziło się. Było świetliste i złote. I w tym świetle zachodu oglądałem petrochemiczny industrial, zbiorniki, kolumny rektyfikacyjne, połyskliwe, srebrny metal, pióropusze czerwonych płomieni nad wysokimi kominami, a potem białe skrzydła prądotwórczych wiatraków.

U putopisu nailazimo i na objektivne opise sirotinjskih četvrti na području nekadašnje Istočne Njemačke. Stasiuk vjerno i bez uljepšavanja prikazuje i onu tamnu, odnosno tužnu stranu Njemačke koja itekako postoji, iako je često ljudima teško povjerovati da takvo što u Njemačkoj danas postoji: *Slumsy robotniczej rekreacji, budy z dykty, szalasy z kominami, cygańskie osady ludu pracującego butwiejące i martwe po zimie, ledwo wystające z podmokłych nizin...* U nastavku opisuje prolaznike koji djeluju plaho i vrlo skromno: *W Naumburgu wsiedli ludzie jak z prawdziwego Wschodu. Ni to z miasta, ni ze wsi, zniszczone zęby, chustki na głowach, stare otyłe małżeństwa szukające chyłkiem miejsca, nieśmiałość i spłoszone spojrzenia, bo pociąg, jego wysprzątnane, klimatyzowane wagony, przyjechał z jakiegoś lepszego świata.*

Vrijedi istaknuti i jednu situaciju na željezničkoj postaji kad se Stasiuk služi alegorijom, odnosno na humorističan način želi dočarati svoju zgodu, uspoređujući se sa zauzetim njemačkim umirovljenicima kojima nije preostalo mnogo vremena u životu i koji ne trate vrijeme čekajući kraj života, već koji na toj postaji fotografiraju jureće vlakove i izrađuju vlastite proračune. Putopisac za sebe kaže da su mu preostala tek tri sata, doduše odnosi se to samo na njegovo čekanje vlaka na željezničkoj postaji berlinske zračne luke Schönefeld, a ne na ostatak života: *Nie musieli już pracować. Korzystali z wolności. Nie marnowali reszty czasu, który im pozostał. Ja miałem trzy godziny.*

Stasiuk čak ni sâm sebe ne štedi kritika i ne prikazuje se u boljem svjetlu. Na komičan način priznaje da često pije, ali u tome ne vidi neki veći problem:

Zazwyczaj jest inaczej. Zazwyczaj piję. Byłem pijany w wielu niemieckich miastach i w niemieckich wsiach. ... dość często

przebywam tam pod wpływem alkoholu i na dodatek jeszcze mam problemy z parkowaniem w mieście. Już widzę, jak po pijanemu szukam miejsca gdzieś w centrum Berlina...

Ako usporedimo kako se Stasiuk obraća svome čitatelju, tada nesumnjivo možemo ustvrditi da Stasiuk „njeguje” razgovorni, neformalni stil. Čitatelju daje savjete iz svog osobnog iskustva, oslovljavajući ga uvijek s *ti*, a ne primjerice s *Vi*:

Jeśli chcesz przeżyć prawdziwą samotność, powinieneś pojechać do Niemiec. Powinieneś piętnaście razy pokonać koleją drogę między Frankfurtem a Kolonią i zbudzić się w środku nocy w Hamm na siódmym piętrze hotelu z kontuarami i poręczami obitymi złotą blachą.

Nijemci su u ovom putopisu vrlo čest predmet Stasiukovih preokupacija. Motiv Nijemaca kao okupatora pojavljuje se na više mjesta i to u vrlo ironičnom prikazu:

Musiałem wyrzec się tych pięknych zaklęć: „Hände hoch, raus, polnische Schweine”, którymi posługiwaliśmy się na podwórkach w wieku lat siedmiu, przyswajając sobie podstawy niemieckiego. [...] Od jakiegoś czasu przestało mnie zajmować, czy byli w Wehrmachcie, czy w SS, czy może w Luftwaffe. Zapewne gdzieś byli. Pan Bóg dał im wystarczająco dużo czasu, by mogli o tym rozmyślać.

Međutim, unatoč svim tim opterećujućim stvarima iz prošlosti, putopisac se pokušava našaliti na račun poljsko-njemačkih odnosa i predrasuda, no često ne biva shvaćen. U jednoj situaciji na autoputu njegov njemački vozač pretječe iznimno dugu kolonu NATO-vih vojnih transportera pri čemu vozač izražava svoju sumnju u smisao zveckanja oružjem. Stasiuk pokušava ispasti zabavan, no vozač ne shvaća namjeru njegove šale: *Pocieszałem go: „Spokojnie, jadą do Polski”. Ale nie załapał i zamilknął.* Još jedan Stasiukov motiv predstavlja stereotip Poljaka – kradljivaca njemačkih automobila koji se u posljednje vrijeme ukorijenio u njemačko društvo: *Mniej więcej tak jak statystyczny Niemiec umiera, jadąc do Polski swoim własnym drogim autem.*

5. Translatološka analiza

U prvom dijelu ovoga poglavlja pozabavit ću se prijevodom geografskih pojmova. Uspoređujući imena gradova i rijeka spomenutih u putopisu, istražit ću podrijetlo i nastanak tih toponima.

U lingvistici imena mjesta nazivamo toponimima, a u ovom radu usredotočit ću se na dvije zasebne skupine: ekonime ili ojkonime (imena naseljenih mjesta) i hidronime (imena vodā, odnosno svih postojećih tekućica i stajaćica).

U poljskom se izvorniku spominje rijeka *Łaba* koju na hrvatskom jeziku nazivamo *Laba*. Današnje ime rijeke Labe potječe od Kelta koji su nastanjivali njezino porječje. Keltska riječ *elb* označavala je rijeku. Prema nekim izvorima, u praindoeuropskom jeziku ta riječ značila je *bijel, svijetao, čist*. U antičkim izvorima ime rijeke glasi *Albis, Alis* ili *Alba*, u srednjovjekovnom njemačkom *Alba*, koja se kasnije promijenila u *Olbu* ili *Elbu*. Naziv *Elbe* danas je i službeni njemački naziv za rijeku Labu. U češkom jeziku *Labe* je jedini naziv rijeke koja nije ženskog već srednjeg roda. Prema mišljenju jezikoslovaca slavenski naziv *Labe* zapravo je posuđenica iz germanskog ili latinskog jezika.¹¹ Zanimljiva je činjenica da se i u hrvatskom jeziku uvriježio slavenski naziv *Laba*, a ne njemački *Elbe*.

Poljski naziv *Ren* bliži je latinskom nazivu *Rhenus*, nego li hrvatski oblik *Rajna* (*od njem. Rhein*). Međutim, svi ti nazivi za rijeku Rajnu potječu iz praindoeuropskog korijena *reie-*, što znači „kretati se ili teći”. Taj korijen također služi kao osnova riječi u riječima *rijeka, rzeka* ili *river*. Sličnu etimologiju, primjerice, ima rijeka *Reno* u Italiji.¹²

Što se tiče ekonima, mnogi gradovi u Njemačkoj nose različite nazive na poljskom i hrvatskom jeziku, na temelju ovog prijevoda možemo ih usporediti i naposljetku donijeti neke zaključke.

Grad *Leipzig* na poljskom glasi *Lipsk*. Prvi put ime grada zabilježeno je na latinskom jeziku 1015. u kronici Thietmara od Merseburga kao *Libzi*. Kasniji oblici koji se spominju su: 1165. /1170. *Lipz*, 1190. /1196. *Lipz, Lipzk*, 1216. *Johannes miles de Lipzc*, 1240. *Lipzik*, 1292. *Lipzic*, 1350. *Lipzcik*. Jezikoslovci ime izvode izravno iz slavenskog izraza **Li'pc* (**Lipъcъ*) koji je označavao bjelogorično stablo *lipe*.

¹¹ Usp. <https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%81aba> i <https://de.wikipedia.org/wiki/Elbe>

¹² Usp. <https://www.etymonline.com/word/Rhine>

Njemački naziv *Leipzig* germanizirani je oblik gornjolužičkog naziva *Lipsk* koji se održao i u poljskoj onomastici.¹³ Stari slavenski, odnosno stari hrvatski naziv za taj grad je *Lipsko* u kojem se može ogledati i današnji službeni poljski naziv tog njemačkog grada. Hrvatska onomastika nije zadržala taj nekadašnji oblik te je pribjegla današnjem njemačkom nazivu *Leipzig*.

Naziv za njemački grad *Lübeck* na hrvatskom je identičan njemačkom nazivu, a na poljskom glasi *Lubeka* i potječe od naziva *Liubice* – naseobina koju su na tom mjestu utemeljili Polapski Slaveni – u svojoj je kronici iz XI. stoljeća navodi njemački povjesničar Adam Bremenski. U XII. stoljeću ime naseobine spominje se kao *Lubecam*, a njemački kroničar Helmold u „Slavenskoj kronici” na latinskom jeziku spominje dva naziva ovog lokaliteta: „*civitatem Lubeke*” i „*civitatis Lubike*”. U XIII. stoljeću pojavljuju se nazivi *Lyubeka* (1213.), *Liubec* (1263.), *Lubeke* (1281.), a zatim i *Lübecke* (1354.), *Lühbeck* (1612.). Prema mišljenju lingvistā ime grada izravno vuče podrijetlo od slavenske riječi „ljub” (polj. „lubić”).¹⁴ Jan Długosz u svojoj kronici navodi i drugo slavensko ime za grad *Lübeck* – *Bukowiec*.¹⁵

Grad *Dresden* na poljskom se zove *Drezno* i potječe od naziva naseobine koju su na tom mjestu utemeljili Polapski Slaveni i koja se nazivala *Drezdno* – otuda i današnji oblik pridjeva za taj grad na poljskom jeziku – *drezdeński*. Jezikoslovci objašnjavaju da taj pridjevski oblik svoje podrijetlo vuče izravno iz denazaliziranog oblika slavenske riječi *drezga*¹⁶ (polj. *drzazga* – iverje, trijesak). Oblik *Drežd'ane* označava naseobinu ljudi koji žive u šumi ili pak „šumske ljude”.¹⁷ Njemački naziv *Dresden* germaniziran je oblik gornjolužičkog naziva za mjesto *Drježdžany* (na polj. *Drężdżany*).¹⁸ Navodi se i drugo značenje koje potječe od starolužičkog naziva *Drežd'any* koji je označavao „stanovnike močvara”.

1158. godine datiran je prvi sačuvani spomen grada *Münchena* u pisanim izvorima. Naime, u to je vrijeme moćni vojvoda od Bavarske i Saske, imenom Henrik Lav, dao sagraditi most na rijeci Isar, kod mjesta na kojem su benediktinci imali samostan. Upravo je prema benediktinskim redovnicima nastalo ime grada *Münchena*. Naime,

¹³ Usp. https://www.onomastik.com/on_geschichte_leipzig.php

¹⁴ Usp. https://www.onomastik.com/on_geschichte_luebeck.php

¹⁵ Usp. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Lubeka>

¹⁶ Usp. https://www.onomastik.com/on_geschichte_dresden.php

¹⁷ Usp. https://www.onomastik.com/on_slawische_ortsnamen.php

¹⁸ Usp. Siatkowska, Ewa (1992): *Rodzina języków zachodniosłowiańskich*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 49

izvorni naziv *Munichen* (od njem. *bei den Mönchen* – kod monahā) nastao je od kasnolatinskog i staronjemačkog izraza za redovnike (monahe).¹⁹ Na latinskom jeziku ime za München i danas glasi *Monacum* ili *Monachium*, odakle je vidljivo da je poljska onomastika preuzela latinski oblik *Monachium*, a hrvatska – njemački.

Ime grada *Nürnberg*a potječe od riječi *nor* koja je označavala „kamenu stijenu” s utvrdom koja se mogla izdaleka vidjeti. Utvrda i naseobina nastale u njezinu podnožju vjerojatno su dobile ime po stjenovitoj utvrdi.²⁰ Poljsko ime grada *Norymberga* zapravo je latinski naziv za Nürnberg – *Norimberga*. Hrvatska onomastika ostala je vjerna njemačkom nazivu.

Na mjestu današnjega grada *Köln*a Rimljani su 53. pr. Kr. podigli utvrđenu naseobinu i nazvali je *Ara Ubiorum*. Ona je bila strateško vojno uporište na rimskom limesu. Godine 50. naselje je dobilo status rimske *kolonije* i novo ime prema carici Agripini Mlađoj (*Colonia Agrippiensis*; ime Köln dolazi od lat. *colonia*).²¹ U većini romanskih i u velikom broju drugih jezika latinsko podrijetlo imena još uvijek je prepoznatljivo (na primjer, na talijanskom i španjolskom *Colonia*, portugalskom *Colônia*, katalonskom *Colònia*, poljskom *Kolonia*, turskom *Kolonya*, arapskom *كولونيا* odnosno *Kulunia*).²² Hrvatski naziv nije latiniziran, već je istovjetan njemačkom *Köln*, s time da se ponekad naziv grada pokušava prilagoditi hrvatskom izgovoru pa ga se sporadično naziva *Keln*.

U nazivima sljedećih šest njemačkih gradova može se ustanoviti ista zakonitost. Hrvatska imena njemačkih gradova posve su istovjetna njemačkom nazivu: *Koblenz*, *Konstanz*, *Mainz*, *Bremen*, *Göttingen* i *Tübingen*. Poljski ekvivalenti glase: *Koblencja*, *Konstancja*, *Moguncja*, *Brema*, *Getynga* i *Tybinga*. Poljski nazivi ušli su u poljski jezik preko latinskog jezika ili preko nekog romanskog jezika posrednika, kao što je u slučaju Koblenza koji se na latinskom zove *Confluentes* pa je u francuski jezik ušao djelomično izmijenjen oblik *Coblence*, najsličniji današnjoj „poljskoj” *Koblencji*. Ostali gradovi svoje podrijetlo vuku isključivo i neposredno iz latinskog jezika: *Constantia* (prema rimskom caru Konstanciju I. Kloru ili njegovu unuku Konstanciju II.), *Moguntiacum*, *Magontiacum*, *Maguntia* ili *Moguntia* za „poljsku” *Moguncju*, naziv *Brema* u potpunosti se podudara u latinskom i poljskom, izvorni latinski oblici za „poljsku”

¹⁹ Usp. <https://povijest.hr/nadanasnjidan/grad-munchen-dobio-je-ime-po-katolicnim-redovnicima-1158/>

²⁰ Usp. Maas, Herbert (1995): *Mausgesees und Ochsenzenkel: Kleine nordbayerische Ortsnamenkunde*. Nürnberg: Nürnberger Presse. 3. Auflage. S. 160

²¹ Usp. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=32439>

²² Usp. https://www.onomastik.com/on_geschichte_koeln.php

Getyngu glase *Gottinga*, *Goettinga* ili *Goddinga*, dok je *Tybinga* nazvana po „latinskoj” *Tubingi*. Još je jedna zanimljivost da je i nekadašnji stari hrvatski naziv za *Tübingen* glasio *Tubinga*.

Postoji i niz gradova u Njemačkoj za koje ni na poljskom ni na hrvatskom jeziku ne postoje zasebni slavenski ekonimi, već je njihov naziv preuzet iz njemačkog jezika: *Cottbus*, *Chemnitz*, *Dessau*, *Duisburg*, *Weimar*, *Wiesbaden*, *Offenburg*, *Bonn*, *Aachen*, *Düsseldorf*, *Heidelberg*, *Magdeburg* i *Karlsruhe*.

U ovom putopisu spominju se još dva ekonima (jedan za naziv grada i jedan za naziv regije) koji nisu u Njemačkoj, već u Rumunjskoj. Poljski naziv za grad *Tulceu* na poljskom glasi *Tulcza* i vjerojatno je nastao prema slavenskom nazivu *Тулча* (tulča) koji je danas aktualan u bugarskom, ukrajinskom i ruskom jeziku. Hrvatski jezik nasljeđuje rumunjski naziv grada – *Tulcea*.

Još jedna zanimljivost je da Poljaci *Transilvaniju* nazivaju *Siedmiogród*. Taj naziv potječe od njemačke riječi *Siebenbürgen* što znači *sedam tvrđava*, odnosno sedam gradova koje su na tom području osnovali njemački kolonisti (tj. transilvanijski Sasi), a koje je tada pripadalo Kraljevini Ugarskoj. Tih sedam gradova bili su: Kronstadt, Schäßburg, Mediasch, Hermannstadt, Mühlbach, Bistritz i Klausenburg. Međutim, prema Thomasu Nägleru taj naziv možda ne vuče svoje podrijetlo od sedam gradova, već od sedam područja ili pokrajina. *Siebenbürgen* prvi put se pojavio 1296. godine. U srednjem vijeku prisutan je i latinski oblik *Septem Castra*. Riječ *Transilvanija* prvi put se pojavila u srednjovjekovnom dokumentu na latinskom jeziku iz 1075. kao *ultra silvam*, što znači „iza šume” ili „izvan šume”. Kasnija verzija riječi *Transilvanija* tumačila se kao „s druge strane šume”. Mađarski povjesničari uvjereni su da su ti latinski nazivi zapravo prijevod mađarskog oblika *Erdő-elve*. Mađarski oblik *Erdély* (Erdelj) prvi se put pojavio u XII. stoljeću u *Ljetopisu Mađara*, kao *Erdeuleu* ili *Erdő-elve* što znači „iza šume” ili „izvan šume”.²³

---

²³ Usp. http://www.sibiweb.de/geschi/name_sb.php3

U drugom dijelu translatološke analize pobrojat ću i predstaviti različite prijevodne strategije, postupke i poteškoće s kojima sam se susreo prevodeći tekst.

5.1. Kontekst

U sljedećim primjerima posebna važnost stavljena je na sagledavanje šire slike, tj. konteksta da se neku riječ ili sintagmu ne bi pogrešno protumačilo:

Na nogach miał rozdeptane pantofle i skarpetki ze sztucznego tworzywa. – Na nogama je imao razgažene cipele i čarape od umjetnog materijala. Pojam *pantofle* na poljskom jeziku primarno označava papuče, međutim taj pojam predstavlja i cipele. Iz šireg konteksta saznajemo da se putnik nalazi u vlaku i da je obuća koju nosi razgažena. Te činjenice ukazuju nam da je nedvojbeno riječ o cipelama.

W każdym razie jest to raczej północ, bo za oknem widzę zielony, płaski pejzaż i czarno-białe krowy. – Kako god bilo, negdje smo na sjeveru jer kroz prozor vidim zeleni, nizinski krajolik i crno-bijele krave. Gledajući samo glavnu rečenicu, može nas to odvesti na posve krivi trag jer *północ* na poljskom može značiti i *ponoć*. Iščitavajući daljnji kontekst, gdje se spominje krajolik, sa sigurnošću zaključujemo da se radi o strani svijeta.

Dorastające dzieci mojego kolegi proszą go na kolanach, żeby nie przyjeżdżał po nie do szkoły tą trupiarnią. – Djeca mojeg kolege, koja su pubertetske dobi, mole ga na koljenima da ne dolazi po njih u školu tom starudijom. Za riječ *trupiarnia* u internetskom rječniku poljskog jezika PWN možemo naći sljedeća dva pojašnjenja: 1. *pot. «kostnica»* i 2. *posp. «miejsce, w którym przebywają starzy ludzie»*. Zanimljiva je činjenica da se uvidom u Rječnik poljskog jezika iz 1969. pod uredništvom prof. Doroszewskog može utvrditi za pojam *trupiarnia* samo prvo značenje u smislu *mrtvačnice*. U ovom slučaju posve je jasno da nije riječ o mrtvačnici, već o nekoj vrlo staroj stvari, biću ili pojavi. Pod značenjem br. 2 internetski rječnik poljskog jezika PWN navodi da je riječ o *staračkom domu*, što ni ovdje nije slučaj jer smo na temelju potkrijepljenog primjera iz izvornog teksta svjesni da je riječ o *starom autu*. U hrvatskom jeziku stari auto ili općenito staru, dotrajalu stvar možemo jednostavno imenovati – *starudijom* – i tako doskočiti ovom potencijalnom problemu.

5.2. Transpozicija

Ovim prijevodnim postupkom jednu vrstu riječi zamjenjujemo drugom uz zadržavanje smisla poruke. Najčešće je riječ o strukturnoj promjeni pri kojoj postojeći verbalni dio rečenice nominaliziramo ili obratno.²⁴

Pilem czerwone wino z butelki i patrzyłem ponad Eberhardsbrücke w górę rzeki. – Pio sam crno vino iz butelje sa zapiljenim pogledom uzvodno od rijeke iznad Eberhardsbrücke. Ovdje sam poljski glagol *patrzeć* pretvorio u hrvatsku nominalnu konstrukciju *sa zapiljenim pogledom* da bih dobio stilski bogatiju i književno ljepšu sliku.

Jadłem śniadanie w hotelu. – Doručkovao sam u hotelu. Prevodeći ovu rečenicu na hrvatski, možemo je doslovno prevesti *jeo sam doručak* ili je možemo prevesti samo jednim glagolom koji objedinjuje glagol *jesti* i imenicu *doručak*, a to je glagol *doručkovati*. Zanimljivo je da je nekoć i u poljskom postojao takav oblik – *śniadać* – no danas je taj oblik potpuno izvan upotrebe jer je riječ o zastarjelici.

Zjadłem swoje parówki i poszedłem na górę, żeby się spakować, bo jak zwykle wyjeżdżałem – Pojeo sam svoje hrenovke i otišao se gore spakirati jer sam kao i obično bio na odlasku. Također sam iz stilskih razloga poljsku verbalnu konstrukciju *wyjeżdżałem* zamijenio hrvatskom nominalnom konstrukcijom *na odlasku* pri čemu glagol *biti* nema neko posebno semantičko obilježje jer je u ulozi pomoćnog glagola.

Porzucać sześciopasmówki, w celu zagłębień się w bukoliczny pejzaż Meklemburgii albo wysokogórski krajobraz Bawarii... – Napuštati šesterotračne autoceste da bih se zadubio u idilični krajolik Mecklenburga ili visokoplaninski krajolik Bavorske... U poljskom jeziku nominalizacija je čest postupak sastavljanja ili prevođenja tekstova. U duhu hrvatskog jezika bolje je sprovesti verbalizaciju na ovome primjeru jer, kada bismo primijenili istu strategiju kao u polaznom tekstu, tada bismo dobili sintagmu *u cilju zadubljivanja u idilični krajolik* koja se nikako ne može uklopiti u duh hrvatskog jezika.

---

²⁴ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 59

5.3. Interpretacija

Ovim prijevodnim postupkom objašnjavamo, odnosno tumačimo smisao rečenice izvornog teksta i to drugačijim riječima tj. nedoslovno:

- *W końcu przestał mówić bo akurat była stacja, na której wysiadał. – Naposljetku je utihnuo jer je upravo bila postaja na kojoj je silazio.* Ne moramo nužno reći da je *prestał razgovarati*, već se možemo spretno poslužiti nekim drugim izrazom koji u konačnici kazuje istu stvar.
- *Pozwalam, by obrazy wchodziły we mnie i staram się nie myśleć. – Dopuštam da se slike upiju u mene i trudim se ne misliti.* Iz književno-stilističkih razloga bolje je protumačiti ovu misao glagolom *upiti se u koga, nego ući u koga*.
- *Chyba nawet jej[flaszki] nie dokończyłem. – Vjerojatno je [bocu] nisam ni ispio.* U hrvatskom jeziku glagol *ispiti* jednostavno znači: *pijući popiti do kraja, do dna*. Nema potrebe koristiti sintagme poput *dovršiti bocu*. Kada bi se takva sintagma i uzela, treba uzeti u obzir da se ne počini česta jezična pogreška, primjerice, stvarajući sintagmu *dovršiti do kraja*. *Dovršiti* već samo po sebi označava kraj tako da je suvišno dva puta reći isto.
- *Ale wtedy ta staruszka wysiadła w Kolonii, a ja jechałem dalej. – Međutim, tada se ta starica iskrcala u Kölnu, a ja sam nastavio put.* Prirodnije zvuči ako kažemo *nastavio sam put*, nego da *sam dalje putovao*, tako da se ova prva sintagma sama po sebi nameće.
- *Przy głównym wejściu ogromna blondyna krzyczała na czarnego faceta. ... Facet mrużył oczy i czekał, aż ucichnie. – Na glavnom ulazu ogromna plavuša vikala je na crnca. ... Tip je zažmirio i čeka da umukne.* Na hrvatskom nije potrebno spominjati *oči* kad kažemo *zažmiriti* jer je već tim glagolom pokriveno semantičko polje riječi *oči*. Imajući u vidu prethodnu situaciju, u kojoj ogromna plavuša više na crnca, previše eufemistično djelovalo bi nam kad bismo rekli da je čeka da *utihne, da se utiša ili da prestane govoriti*. Glagol *umuknuti* ovdje bolje odražava jačinu prikazane situacije.
- *Kończyli posiłek i wychodzili na taras restauracji, który otwierał się na rzekę. – Završavali su obrok i izlazili na terasu restorana odakle je pucao pogled na rijeku.* Hrvatski prijevod upravo vjerno prikazuje ono što je na poljskom izrečeno. Hrvatska je fraza bogata i zvučno odjekuje čitavom rečenicom.

5.4. Preinaka i prilagodba ciljnom jeziku

Neke se rečenice, sintagme, fraze, izrazi ili riječi moraju preinačiti da bi bile prilagođene ciljnom jeziku i da bi u njemu uspješno djelovale.

- *a z głośników leci Iron Butterfly – a iz zvučnika bruji Iron Butterfly.* Ovaj glagol nije doslovno preveden kao *letjeti*, već hrvatskom jeziku u tom kontekstu bolje odgovara glagol *brujiti*.
- *Cienie stały się wyrazistsze od własnych desygnatów. – Sjene su postale izražajnije od samih predmeta.* Čitatelju je rečenica mnogo jasnija ako je preobličimo i kažemo da *su sjene postale izražajnije od samih predmeta* (od kojih su i nastale te sjene), nego da riječ *desygnat* doslovno prevedemo kao *designat* ili *označenik*.
- *Jakiś germański Giorgio de Chirico się zrobił – Poput neke germanske verzije Giorgija de Chirica.* U ovome se primjeru također trebalo dovinuti kako prenijeti misao izvornog teksta na hrvatski jezik: nespretno bi i nejasno zvučalo – *Nastao je neki germanski Giorgio de Chirico*, što bi čitatelja moglo dodatno zbuniti. U ovom je primjeru cijela rečenica opravdano preobličena da bismo čitatelju prenijeli putopiščevu misao.
- *Niemcy nie nadawali się do przyjaźni. – S Niemcima se nije imalo što prijeljevati.* Kad bismo ovu rečenicu doslovno preveli, dobili bismo rečenicu koja zvuči vrlo neobično: *Nijemci nisu bili pogodni (prikladni) za prijateljstvo*. Preinakom je izvorna rečenica prilagođena hrvatskom jeziku, a putopiščeva je misao u potpunosti sadržana.
- *Następne stanowiska są martwe. – Sljedeći šalteri su obamrli.* Pridjev *obamro* književno se bolje uklapa u ovu sliku potpune pasivnosti na šalterima zračne luke nego pridjev *mrtav*. Glagol *obamrijeti* znači *ne davati vidljive znakove života*, a to je upravo slika koju naš putopisac postiže ovim svojim opisom tako da sam i ovdje prilagodio prijevod hrvatskom jeziku.

5.5. Parafraza

Ova prijevodna strategija tipična je za prevođenje frazema ili izraza za koje u ciljnom jeziku ne postoji odgovarajući frazem ili izraz. Komponente značenja na razini

pojedinih leksema zanemaruju se u korist očuvanja smisla: ista se ideja izražava drugim riječima, najčešće objašnjenjem ili opisnim prijevodom.²⁵

- *Przyjechałem koło północy do Lipska. Żeby popatrzeć na postenerdowskich skinów. – Stigao sam oko ponoći u Leipzig. Da promotrim današnje istočnonjemačke skinse.* → U hrvatskom jeziku ne postoji isti ili sličan pridjev poput poljskog pridjeva *postenerdowski*. Ako bolje promotrimo kontekst riječi, shvaćamo da se ta riječ odnosi na današnje skinse s područja nekadašnje Istočne Njemačke.

5.6. Ostale prijevodne strategije i rješenja

Ovdje su pojedinačno navedena i objašnjena ostala rješenja i strategije koje sam također primijenio u prijevodu.

- *Ostre światło poranka – Oстро jutarnje svjetlo.* U Poljskom jeziku česti su atributi u genitivu koji objašnjavaju nečiju pripadnost npr. *światło poranka*, što bismo mogli prevesti kao *svjetlo jutra*. Međutim, takva formulacija nema prednost u hrvatskom standardnom jeziku pa prednost treba dati **pridjevskom obliku** kad god je to moguće (ovdje: *jutarnje*).
- *Po prostu siedziałem w środku nocy na ławce, a on niespiesznie przeszedł mi między nogami. – Jednostavno sam usred noći sjedio na klupici, a on mi je polagano prošao između nogu... a on przypominał mi nieżyjącego już polskiego aktora – a on me podsjećao na pokojnog poljskog glumca.* U oba ova primjera u osnovi riječi možemo zamijetiti antonimiju (*nie + spiesznie – polagano* i *nie + żyjący – pokojni*). Tu strategiju možemo nazvati **modulacijom** jer je došlo do promjene forme poruke u kojoj se mijenja motrište na cijelu rečenicu.²⁶ Prilog *niespiesznie* i pridjev *nieżyjący* ne možemo šablonski prevesti kao *neubrzano* i *neživući* jer ti oblici nisu uvriježeni u hrvatskom jeziku. Stoga, moramo pronaći njihove sinonime koji su uobičajeni u ciljnom jeziku: *polagano* i *pokojni*.
- *Za Bonn brzegi Renu zaczęły się wypiętrzać. – Nakon Bonna obala Rajne počela se uzdizati.* U ovom kontekstu u hrvatskom jeziku uobičajena je jednina, a ne množina za riječ *obala* (neke rijeke) kao što je u izvornom tekstu (*brzegi*). Možemo zaključiti da se radi o **promjeni u strukturi fraze**.

²⁵ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 67

²⁶ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 59

- *Zawsze zastawiałem pełną lodówkę – Uvijek bi me zatekao pun hladnjak.* Došlo je do **promjene u strukturi surečenice**, odnosno promijenjeno je motrište. U izvornom tekstu pisac je vršitelj radnje, u prijevodu je došlo do pomaka na razini vršitelja radnje pa zaključujemo da se pisac nalazi u „trpnom stanju”.
- *Żeby... ogłdać na bezchmurnym niebie białe smugi kompensacyjne samolotów schodzących do lądowania. – Kako bih na vedrom nebu gledao bijele kondenzacijske tragove zrakoplova koji slijeću.* → Primjećujemo da je u hrvatskom prijevodu **izostavljen** glagol *schodzić* jer je riječ o dvjema blisko značnicama (*silaziti* i *slijetati*) koje iz stilskih razloga ne odgovaraju jedna uz drugu. Glagol *slijetati* u sebi već sadrži komponentu *silazjenja*.

5.7. Prevođenje frazema

Prilikom prevođenja frazema, osnovni preduvjet je dakako da prevoditelj prepozna frazem kao takav, razumije njegovo značenje, a zatim odabere odgovarajući postupak. Prilikom navođenja postupaka za prevođenje frazema Pavlović se u svojoj knjizi poziva na model Mone Baker²⁷:

- a) upotreba postojećeg frazema slične forme i sadržaja
- b) upotreba postojećeg frazema sličnog sadržaja, a različite forme
- c) parafraza
- d) kompenzacija
- e) potpuno izostavljanje frazema
- f) doslovan prijevod izvornog frazema

Prva četiri postupka primijenio sam prilikom prevođenja frazema na temelju ovog putopisa i njih ću u daljnjem dijelu podrobnije objasniti i za njih navesti primjere. Međutim, i potonja dva postupka koriste se za prevođenje frazema, no u ovom radu nije bilo potrebe za njihovom upotrebom jer sam sve izvorne frazeme uspio prevesti koristeći se spomenutim četirima postupcima.

a) upotreba postojećeg frazema slične forme i sadržaja

U ovom postupku događa se podudaranje obaju frazema kako na razini forme tako i na sadržajnoj razini.

²⁷ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 89

- *Nie ma przebaczyć – nema pardona, bez pardona.* Ovdje vidimo da su sve sastavnice i na poljskom i na hrvatskom jeziku iste i da frazem ima isto značenje: *bespoštedno postupati prema kome.*

b) upotreba postojećeg frazema sličnog sadržaja, a različite forme

Često u ciljnom jeziku ne postoji frazem slične forme, ali postoji frazem jednakog ili sličnog značenja koji je sastavljen od drukčijih riječi nego izvorni frazem.²⁸

- *Stary mężczyzna w dworcowej ciżbie wyglądał jak prorok wołający na puszczy* – *Starac iz kolodvorske vreve izgledao je kao prorok koji viče u pustinji.* Navedeni frazem potječe iz Biblije (usp. Mt 3,3; Mk 1,3; Lk 3,2; Iv 1,23). Originalna verzija iz Biblije glasi: *glas koji viče u pustinji*, a u prenesenom značenju označava: uzaludno upozoravanje, uzaludan poziv na nešto dobro, odnosno riječi koje nemaju odjeka. U prijevodu Biblije pod autorstvom patera Jakuba Wujeka iz 1599. pojavljuje se oblik „głos wołającego na puszczy” kao i u kasnijim moderniziranim izdanjima (zaključno s izdanjem iz 1948. pod uredništvom patera Ludwika Semkowskog). U novijim prijevodima (uključujući prijevod Eugeniusza Dąbrowskog, biskupa Kazimierza Romaniuka i Ekumenski prijevod), pojavljuje se u obliku: „głos wołającego na pustyni”. Odakle ta promjena? U staropoljskom jeziku „puszcza” je označavala pusto mjesto, osamu, odnosno pustinju u prenesenom značenju. U suvremenom poljskom jeziku „puszcza” je mjesto koje je doduše pusto, na kojem ljudi nisu nastanjeni, ali zato obiluje drvećem i divljim životinjama²⁹ (hrv. *prašuma*).
- *Wyjść cało z czegoś - izvući żywą głowę.* Navedeni izvorni frazem tumačimo kao: *izvući se* ili *spasiti se*. Hrvatski frazem *izvući živu glavu* sadrži sasvim drugačije sastavnice nego poljski, no oba frazema su istoznačna.
- *Dałbym głowę, że na zielonych falach unosiły się łabędzie.* – *Dao bih ruku u vatru da su se na zelenim valovima ljuľjuškali labudovi.* Oba frazema označavaju da je nešto posve izvjesno, da se može jamčiti. Jedina je razlika u tome, što poljski jezik poima kolokaciju *dati głowę* kao izraz nekog jamstva, a hrvatski jezik kolokaciju *dati ruku u vatru*. Vrlo često riječ je o kulturološkom poimanju jezika, zasebnom unutar svake jezične zajednice.

²⁸ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 90

²⁹ Usp. <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/glos-wołającego-na-puszczy:7857.html>

- *Mamrotalem pod nosem.* – *Mrmljao sam si u bradu.* Izvorni i ciljni frazem imaju isto značenje: govoriti tiho i nerazgovijetno. Uspoređujući ova dva prijevodna para dolazimo do spoznaje da Poljaci *mrmljanje* povezuju s *nosom*, a mi s *bradom*.
- *Do wszystkich diabłów – do sto wragów.* U poljskom se jeziku ovaj frazem sastoji od pridjeva *svi* (*do svih đavola ili vragova*). U hrvatskom jeziku uvriježen je frazem s brojem *sto* pa njemu dajemo prednost prilikom prevođenja frazema, umjesto da sami osmišljavamo novi frazem, jer nema bitnije značenjske promjene. Oba frazema zapravo su kletve koje više služe kao poštapalice te nisu ni protiv koga konkretno usmjerene.
- *... póki nie zardzewieje na amen karoseria...* – *... dok jednom za svagda ne zahrđa karoserija...* Frazem *na amen* s poljskog se jezika može prevesti kao *potpuno, sasvim, nasmrt* ili *zauvijek*. Hrvatski frazem *jednom za svagda* najbolje odgovara ovome kontekstu.

c) parafraza

Ako u ciljnom jeziku ne postoji frazem sličnog značenja (bilo slične, bilo različite forme), tada je parafraza jedna od mogućnosti kako doskočiti potencijalnoj prijevodnoj poteškoći. Izvorni frazem može se prevesti tako da rečenica ciljnog teksta ne sadrži frazem, nego izrazi sličnu misao drugim jezičnim sredstvima.³⁰

- *Trzeźwy jak niemowlę – potpuno trijezan.* U hrvatskom jeziku ne postoji odgovarajući frazem sa sastavnicom *trijezan kao...*, stoga ga moramo parafrazirati da bismo prenijeli istu poruku i značenje čitatelju prijevoda.
- *Bez dwóch zdań – očigledno, nedvojbeno, nesporno, neprijeporno.* U poljskom jeziku postoji frazem *bez dwóch zdań* ili *nie ma dwóch (dwu) zdań*. U hrvatskom jeziku ne postoji odgovarajući frazem koji bi svojim značenjem „pokrio” značenje ovog poljskog frazema. Stoga smo primorani opisno, tj. jednom riječju prevesti taj frazem.

³⁰ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 91

d) kompenzacija

Postupkom kompenzacije na neki se način nadoknađuje frazem koji je neutraliziran parafrazom ili posve izostavljen negdje drugdje u tekstu. Ova intervencija ponekad je potrebna iz stilističkih razloga.³¹

- *Bylem najmłodszy i nie miałem śmiałości odmówić. – Bio sam najmlađi i nisam imao petlje odbiti.* U izvornoj rečenici zamjećujemo sintagmu *(nie) mieć śmiałości*. Ta se poljska sintagma slobodno može prevesti hrvatskom sintagmom *imati/nemati hrabrosti za što*. Međutim, uzimajući u obzir stilistiku teksta, možemo se prisjetiti hrvatskog frazema *imati petlju* te ga u odgovarajućem obliku primijeniti u prijevodu.

---

³¹ Usp. Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international, str. 92

6. Zaključak

Ovaj rad mogao bi se ukupno svesti na tri razine: čitanje i prijevod putopisa, lingvostilističku analizu i translatološku analizu.

Kao prvu razinu možemo odrediti čitanje izvornog poljskog teksta, nakon čega je uslijedio prijevod na hrvatski jezik.

Na drugoj razini usredotočio sam se na lingvostilističku analizu izvornog teksta uz predodžbu vlastitih primjera iz prijevoda. U tom dijelu istražio sam specifični jezični registar poljskog književnika Andrzeja Stasiuka. Došao sam do zaključka da se putopisac u ovom djelu poprilično često služi razgovornim stilom što se može vidjeti po velikom broju kolokvijalizama i žargonizama. U svojem djelu Stasiuk se više drži neformalnog nego formalnog govora da bi čitatelju svojim pripovjedačkim tonom, koji dosta podsjeća na usmeno prepričavanje, prenio svoje doživljaje s puta. Nerijetko se koristi i pejorativima, a možemo naći i pokoji primjer vulgarizma. U analizi je objašnjena i etimologija Stasiukovih riječi iz putopisa i mojih iz prijevoda na hrvatski. U drugom dijelu lingvostilističke analize posvetio sam se stilističkim obilježjima iz izvornog teksta. Kratke i dinamične rečenice, bogati i živopisni opisi prirode, gradova i stanovnika, česte pjesničke slike u opisima prirode, alegorija, ironija, groteska i razne duhovite dosjetke sredstva su kojima se putopisac često koristi.

Na trećoj razini pozabavio sam se translatološkom analizom. U prvom dijelu uspoređivao sam različita imena rijeka i gradova koji se pojavljuju u izvornom tekstu. Pri usporedbi poljskih i hrvatskih naziva za njemačke toponime možemo odrediti neke zakonitosti. Prva od njih je da je hrvatska onomastika u najvećoj mjeri ostala vjerna izvorno njemačkim nazivima gradova i rijeka. Jedina iznimka, koju ovdje mogu navesti, rijeka je Laba koja po obliku riječi nalikuje oblicima iz slavenskih jezika. Druga je zakonitost zemljopisno odnosno povijesno utemeljena. Naime, u poljskom jeziku možemo primijetiti da postoje toponimi njemačkih gradova koji su slavenskog podrijetla i razlikuju se od službenog njemačkog naziva: *Lipsk*, *Lubeka* i *Drezno*. Ti gradovi nalaze se nedaleko od poljske granice, a imena su im nadjenuli njihovi prastanovnici – Polapski Slaveni i Lužički Srbi – čiji se jezici ubrajaju u skupinu zapadnoslavenskih jezika pa su prema tome i najbliži današnjem poljskom jeziku. Treća zakonitost odnosi se uglavnom na zapadnonjemačke gradove koji nisu imali prevelik

doticaj sa slavenskim svijetom, što iz povijesnih, što iz zemljopisnih razloga, stoga je njihov naziv u poljski jezik došao preko latinskog: *Monachium, Norymberga, Kolonia, Koblencja, Konstancja, Moguncja, Brema, Getynga i Tybinga*, ili je ostao jednak izvornom njemačkom obliku: *Cottbus, Chemnitz, Dessau, Duisburg, Weimar, Wiesbaden, Offenburg, Bonn, Aachen, Düsseldorf, Heidelberg, Magdeburg i Karlsruhe*. U drugom dijelu translatološke analize predstavio sam različite prijevodne strategije i postupke kojima sam u procesu prevođenja koristio i istaknuo sam neke prijevodne poteškoće s kojima sam se susreo. Kao najčešće postupke naglasio bih: *prevođenje iz konteksta, transpoziciju, interpretaciju, preinaku i prilagodbu ciljnom jeziku, parafrazu i izostavljanje*. Na kraju rada posebna pozornost posvećena je i prevođenju frazema.

7. Literatura

Hudeček, Lana i Mihaljević, Milica (2017): *Hrvatska školska gramatika*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Jozić, Željko et al. (2013): *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Kubiak-Sokół, Aleksandra (2008): *Słownik frazeologiczny*. Warszawa: Imprint.

Ludwiczak, Danuta, Piskadłowa, Alicja, Tarka-Huczek, Ewa (2002): *Słownik wyrazów bliskoznacznych*. Warszawa: Wiedza Powszechna, Wydanie V.

Moguš, Milan i Pintarić, Neda (2002): *Poljsko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

Pavlović, Nataša (2015): *Uvod u teorije prevođenja*. Zagreb: Leykam international.

Stasiuk, Andrzej (2007): *Dojczland*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, s. 7-41.

Digitalna izdanja:

Hrvatski jezični portal – <http://hjp.znanje.hr/>

Słownik języka polskiego PWN – <https://sjp.pwn.pl/>

Słownik języka polskiego pod red. W. Doroszewskiego –
<https://sjp.pwn.pl/doroszewski/lista>

Poljsko-hrvatski rječnik i prijevodna memorija Glosbe – <https://glosbe.com/pl/hr>